

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий Інститут українознавства

СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
Короткий словник термінів

Уклала Валентина Грещук

Видання друге, доповнене і перероблене

Івано-Франківськ
“НАІР”
2023

УДК 81'374:811.161.2'38

С 80

Рекомендовано до друку вченою радою Факультету філології (протокол № 4 від 17.01.2023 р.) та вченою радою навчально-наукового Інституту українознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №1 від 11.01.2023 р.)

Рецензенти:

В.В.Котович – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Р.В.Піхманець – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Відповідальний редактор: **В.В.Грещук** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

С 80 **Стилістика української мови. Короткий словник термінів / Уклала Валентина Грещук. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 82 с. ISBN 978-617-8011-47-5**

У словнику подано основні терміни зі стилістики української мови, розкрито їхнє значення, вказано походження та наведено відповідний ілюстративний матеріал.

Словник розрахований на студентів-філологів, учителів української мови, учнів шкіл, ліцеїв та гімназій.

УДК 81'374:811.161.2'38

©Валентина Грещук, 2023р.

ISBN 978-617-8011-47-5

ПЕРЕДМОВА

У процесі вивчення студентами будь-якої галузі лінгвістичних знань особливу роль відіграє освоєння ними науково-поняттєвого апарату, який відображено в системі термінів. Як образно сказав Ф.Г. Юнгер, “термін – це не тільки Бог кордонів, але й кордони й межі, які він оберігає”. Зазначена властивість терміна робить його унікальним засобом засвоєння й структурування наукових понять, знань, інтелектуального продукту. Лексикографічне опрацювання термінів забезпечує упорядкування й систематизацію певної галузі знань, а відтак стає незамінним конструктивним знаряддям лінгводидактики, значення якого важко переоцінити.

Короткий словник термінів стилістики української мови розрахований на студентів філологічних факультетів університетів, які вивчають як базовий курс стилістику української мови. Він охоплює основні терміни вчення про структурно-функціональні стилі мови, про різнорівневі мовні одиниці з погляду експресивно-стилістичного забарвлення та про стилістичні фігури. Словник укладено на основі дефініцій термінів, поданих у підручниках та наукових працях зі стилістики української мови, в лінгвістичних довідниках і словниках. Важливим етапом у формуванні фахових компетентностей здобувачів освіти у ділянці філології є напрацювання основних навичок роботи з текстом. Словник стане у нагоді під час аналізу функціонально-стильових різновидів усного та писемного мовлення.

Терміни стилістики в словнику розміщено в алфавітному порядку. Структура словникової статті містить термін, вказівку на його етимон, дефініцію та ілюстративний матеріал, якщо це уможлиблює значення терміна. Приклади термінологічних понять почерпнуті із художньої літератури, в тому числі, зі збірки поезій “Ми зустрінемося там, де не буде війни...”, авторкою

якої є укладачка словника Валентина Грещук, а також із засобів масової інформації.

При укладанні словника використано такі праці:

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник. Київ : Либідь, 2001. 488 с.

Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., доп. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.

Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Підручник для середніх шкіл і для самонавчання. Фотопередрук зі статтею Євгена Пшеничного та післясловом Олекси Горбача. Мюнхен, 1993. 176 с.

Дудик П. С. Стилістика української мови : навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.

Єрмоленко С. Я., Єрмоленко В. І., Бибик С. П. Новий словник епітетів української мови. Київ : Грамота, 2012. 488 с.

Загнітко А. П. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.

Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми, літературні цитати, образні вислови. Вид. 2-е, перероб. і доп. Київ : Вища школа, 1975. 336 с.

Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вид-во Київського університету, 1967. 400 с.

Огієнко І. Український стилістичний словник : підруч. кн. для вивч. укр. літ. мови. 2-е вид. Вінніпег (Канада) : Накладня т-ва "Волинь", 1978. 496 с.

Полюга Л. М. Словник українських синонімів і антонімів. Київ: Довіра, 2007. 576 с.

Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ : Либїдь, 1992. 248 с.

Святовець В. Ф. Словник тропїв і стилїстичних фігур. Київ : Академїя, 2011. 176 с.

Сучасна українська лїтературна мова: Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодїда. Київ : Наукова думка, 1973. 588 с.

Українська мова: Енциклопедїя / редколегїя : Русанївський В. М., Тараненко О. О. (спївголови), М. П. Зяблюк та їн. 2-е вид., випр. і доп. Київ : “Українська енциклопедїя” їм. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Фразеологїчний словник української мови: у 2-х книгах / уклад.: В. М. Білоноженко та їн. Київ: Наукова думка, 1993. 984 с.

Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобїв української мови : монографїя. Запорїжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

англ. – англійська

букв. – буквально

гр. – грецька

див. – дивіться

зам. – замість

італ. – італійська

лат. – латинська

напр. – наприклад

нар. – народна

нім. – німецька

пол. – польська

та ін. – та інше

фр. – французька

АБЗА́Ц (нім. *Absatz* ‘відступ у початковому рядку тексту’) – здебільшого закінчена і пов’язана за змістом частина тексту, що характеризується тематичною цілісністю і відносною закінченістю змісту, від одного відступу до іншого.

АГРАМАТІ́ЗМ (гр. *agrammatos* ‘нерозбірливий’) – стилістично-граматичний недолік мовлення, що виявляється у спрощеному або викривленому використанні граматичних форм і синтаксичних моделей мови. Інколи створює враження комізму, напр.: [Марла:] *Двай* пива, два *спешл лассі*, дві великі непальські вечері, будь ласка (І. Карпа).

АКТУАЛІ́ЗАЦІЯ (лат. *actualis* ‘дійовий, справжній’) – використання зображально-виражальних засобів художнього мовлення таким чином, що вони здаються незвичайними, концентрують навколо себе зміст і емоцію тексту, увиразнюються; реалізація можливостей мовних одиниць щодо стилістичної мети спілкування: семантико-стилістичне наголошення, змістове виокремлення мовних одиниць через несподівані мовні зв’язки.

АКЦЕНТУА́ЦІЯ (лат. *accentus* ‘наголос’) – виділення визначальних елементів у слові і фразі через наголошування, напр.:

Ми ще більше, аніж дотепер
будем все берегти і леліяти,
нам би всто́яти – потім удвох
будем знову іти та мріяти!

(В. Грещук)

АЛЕГО́РІЯ (гр. *allegoria* ‘інакомовлення’) – троп, один із видів образного, непрямого називання, коли абстрактне поняття або судження передається через конкретний художній образ, напр.: образ жінки із зав’язаними очима й терезами в руках – богині Феміди – правосуддя; зображення змії і чаші – медицина;

Ой цить, мати, не журися,
Вже ж бо син твій оженився:
Він взяв собі за жіночку
Зелену долиночку,

Та крутую могилочку

(Нар. пісня)

АЛІТЕРА́ЦІЯ (лат. *al* ‘до’, ‘при’ і *littera* ‘літера’) – стилістичний прийом, що базується на повторенні однакових приголосних звуків чи звукосполучень у вірші, реченні, строфі з метою посилення, підвищення інтонаційної виразності, емоційності, значеннєвої важливості, напр.: *Жухне жсах на ножсах, на тривожних рубежах* (І. Драч); *Гроза погримувала грізно...* (Л. Костенко);

*Жовтенький жовтень жовтим жовто жовкне,
жоржини журиються, і жолуді в журбі,
виходить осінь з жовтнем на паркет в жупані жовтім,
а жовтень жовтий одяга жакет й собі*

(В. Грещук)

АЛОГІ́ЗМ (гр. *a* – префікс, що означає заперечення, відсутність і *logismos* ‘судження, вислів’) – стилістичний прийом навмисного порушення в мовленні логічних зв’язків з метою комізму, іронії, напр.: *Йшов крапнистий дощ і заєць* (С. Руданський).

АЛЮ́ЗІЯ (лат. *allusio* ‘жартувати, натякати’) – натяк, особливо шляхом прислів’я, метафори, алегорії, відсилання до певного художнього твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію, компетенцію читача, покликаною розгадати закодований зміст; включення у мовлення афоризмів, цитат з літературних творів, прислів’їв тощо, напр.:

*У нас з тобою, знаю, є те, що не вмирає,
життя таке прекрасне, нехай пливе, тече!*

(В. Грещук)

Характерний приклад алюзії наявний у поезії “Шляхами Одіссея”:

*Де рідна на тебе чекає Ітака
І занедбаний твій маєстат*

(Ю. Клен)

Це легко асоціюється із прикінцевими словами сонета *Carpos tes patridos* (“Дим батьківщини”), присвяченого Ю. Кленові напередодні його рееміграції до Німеччини:

*Там цілиною йдуть леміш і рало,
Там зноситься Ітаки синій дим?*

(М. Зеров)

Гомерівська Ітака для обох митців символізувала Україну, з якою кожному з них випадала вимушена розлука. Мовлення має відтінок респектабельності, справляє позитивний вплив на мовця та сигналізує про адресанта як про вдумливу й високоосвічену людину. Прийом інтертекстуальності, за допомогою якого мовець в імпліцитній формі встановлює зв'язки цього тексту з іншим текстом, дає уявлення про речі, не називаючи їх безпосередньо. Це співвіднесеність описуваного, або того, що відбувається насправді з яким-небудь стійким поняттям чи висловом літературного, історичного, міфологічного типу, натяк через наведення загальновідомого реального факту, історичної події, літературного твору або певного епізоду з нього (див. **РЕМІНІСЦЕНЦІЯ; БІБЛЕЇЗМ; ПАРОНОМАЗІЯ**).

АМПЛІФІКАЦІЯ (лат. *amplificatio* букв. ‘поширення’, ‘збільшення’) – стилістична фігура, в основі якої нагромадження синонімічних або однотипних мовних одиниць, які сприяють висловленню зображуваного явища чи поняття в усіх аспектах, напр.: *Убогії ниви, убогії села, убогий, обшарпаний* люд (Б. Грінченко);

*Згине, щезне, зітліє отрута,
що засіяла клята війна*

(В. Грещук)

АНАДИПЛОСИС (гр. *anadiplocis* ‘здвоєння’) – різновид повтору, повтор кінцевого слова однієї частини речення на початку нової частини, однієї строфи – на початку іншої, напр.:

*І, дивлячись в блакитну вись,
я розумію, що війни не треба.*

Не треба, ні тобі, ні нам...

(В. Грещук)

АНАКОЛУ́Ф (гр. *an* ‘префікс заперечення’, *koluthein* ‘слідувати’, *anakoluthos* ‘непослідовний, неузгоджений’) – стилістична фігура, що виявляє відсутність послідовності, зв’язності, логічності й побудови мовлення, у висновках; граматична непослідовність, порушення синтаксичної конструкції, напр.: *Ось за цим островом, він такий довгий, вузький, на цьому острові дозволена стоянка неорганізованим порядком* (із мовлення гіда); пропуск у мовленні необхідних слів для його скорочення, напр.: *Я йому розповідаю про Київ, про побачене і т. д. і т. п., а він своє* (з усного мовлення); поєднання компонентів речення, близьких за змістом, але формально не узгоджених, напр.: *Мені соромно, як чесний громадянин...* У ліриці використовується для посилення експресії мовлення, створення відповідного колориту, максималізує поетичну вільність, напр.:

*Отак би жив. І за плечима
Носив би торбу інших ран.
І ця шинкарська Україна,
Й кривавоносний атаган
Жилися б, їлися без тебе...*

(М. Вінграновський)

АНАНТА́КСИС (гр. *anantaxis* ‘вставка’) – поєднання звуків для евфонічного звучання, полегшення вимови, напр.: *А ти прийдеш до мене уві сні?* (Л. Костенко); *Ти зі мною цей шлях пройдеш* (В. Грещук).

АНА́ФОРА (гр. *anaphora* букв. ‘піднесення, єдинопочаток’) – стилістична фігура, що утворюється повторенням певних звуків, слів чи синтаксичних конструкцій на початках суміжних мовних одиниць, напр.:

*Тричі крига замерзала,
Тричі розтавала,
Тричі наймичку у Київ*

Катря проважала

(Т. Шевченко)

*Намалюй мені сонце у мирному синьому небі,
намалюй мені хату, що стояла ціла до війни,
намалюй мені тата живого, не на портреті,
намалюй мені, мамо, – просила дитина, –
ось фарби, візьми...*

(В. Грещук)

АНАХРОНІЗМ (гр. *anachronism* ‘рух угору, підсилення, повторна або зворотна дія, час’) – слова і словосполучення, перенесені з однієї епохи в іншу. Помилкове або свідоме із спеціальною стилістичною настановою використання слова чи вислову, що вже застаріли і не відповідають мовним нормам певної епохи, напр.: *камзол, сюртук* зам. піджак; *янки* при дворі короля Артура.

АНЕПІФОРА (гр. *anepiphora* букв. ‘надлишок’) або **кільце строфи** – стилістична фігура, в якій певна синтаксична одиниця (речення, абзац, строфа) має однаковий початок і кінець, напр.:

Усміхнулась Катерина,

Тяжко усміхнулась

(Т. Шевченко)

Не пробачимо, чуєш, ні,

ми ніколи таке не пробачимо!

(В. Грещук)

АНТИМЕТАБОЛА (гр. *antimetabola* ‘поворот назад’) – симетричний повтор тих самих слів у двох частинах висловлення, але зі зміною їхніх синтаксичних функцій і зв’язків: *Якщо гора не йде до Магомета, то Магомет йде до гори; Треба їсти, щоб жити, а не жити, щоб їсти.*

АНТИТÉЗА (гр. *antithesis* ‘протиставлення’) – стилістична фігура, побудована на підкресленому протиставленні або зіставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів, образів шляхом поєднання їх мовних виражень в

одному контексті для досягнення певного виражально-зображального ефекту, напр.: І як у серці поєднати *розлуки лід, любові жар!* (В. Сосюра);

Це ж не *росія на колінах,*
це – *Україна вольова*

(В. Грещук)

АНТИФРАЗ, **антифразис** (гр. *anti* ‘проти’, *phrasis* ‘вислів, зворот мовлення’) – різновид **енантисемії**, троп, що полягає в навмисному, спеціально заданому вживанні мовної одиниці з протилежним значенням або конотацією; вживання слова, фрази у протилежному, іронічному значенні, напр.:

Марную день на пошуки незримої
німої суті в сутінках понять.
Шалене слово загнуждавши римою,
влітаю в ніч. Слова мене п’янять.
Я – *алкоголік* страченої суті,
її Сізіф, алхімік і мурах.
Мої слова, у чоботи не взуті,
спливають кров’ю на її тернах...

(Л. Костенко)

[Мирослава:] Вам справді страшно і сумно тут без світла? [Марія:] *Ні, весело і затишно* (Я. Горецький); вживання негативно забарвлених слів для позитивної характеристики, напр.: Не можу навіть уявити, що за *жахлива квітка* ця водяна лілія, бо настільки люблю її, що не можу дочекатись її появи (Я. Домбровський).

АНТОНІМИ (гр. *anti* ‘проти’, *опута* ‘ім’я’) – це слова (переважно однієї частини мови) або їх окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, граматичні форми, що, тісно поєднуючись певною семантичною спільністю, розрізняються на цій же основі протилежним значенням, напр.: *мороз – спека; яскравий – тьмянний; циклон – антициклон*. Антоніми поділяють на:

загальнономовні – це пари слів, антонімічні стосунки яких зрозумілі без будь-якого контексту: *слава – ганьба; багатий – бідний; поспішати – зволікати; тихо – голосно.*

контекстуальні – явище індивідуального творення, а не загальнономовне, напр.: ...Розміняв на *мідь срібло* чуття (І. Франко);

Нехай він *тишу* зустрічає світанкову,
а не ракети *свист* удалині

(В. Грещук)

АНТОНІМІЧНА ІРО́НІЯ – іронія, яка ґрунтується на тому, що слово сприймається не в прямому, а в протилежному розумінні, тобто стає самоантонімом: *Пожалів* вовк кобилу – залишив хвіст і гриву; *Добрий* баранчик, та по-вовчому виє (див. **ІРО́НІЯ**).

АНТРОПІ́О́НІМ (гр. *antropos* ‘людина’, гр. *опута* ‘ім’я, назва’) – власна назва: ім’я особове, ім’я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім (*Іван, Марія; Васильович, Михайлівна; Гриценко, Кульчицька; Журавель; Марко Вовчок*):

А десь далеко, де Попасна,
воює мій сусід *Роман!*

(В. Грещук)

АПО́ЗІ́ЦІЯ див. **ПРІ́КЛАДКА**

АПО́РІЯ (гр. *aporia* ‘перебування у складних обставинах’) – фігура сумніву, ускладнення, переривання мовлення внаслідок сумнівів і роздумів (як навмисна їхня демонстрація), напр.: *Звичайно, усе це правильно. З одного боку, справді розорано лан, обдумано принцип сівозміни, з іншого... не простежується... якась закономірність... усього цього* (Голос України. 14.08.2006);

*А я у відповідь не знала, що й сказати,
перепитати: так чи ні, чи все ж коли?*

(В. Грещук)

АПОСІОПЕ́ЗА (гр. *aposiopēza* ‘умовчання’) – фігура, основним призначенням якої є створення відчуття незакінченості, обірваності вислову з навмисним натяком на замовчування певного факту. Графічним виявом умовчання є наявність трьох крапок, напр.:

Бубон у грудях перекидає дріб

В тишу... тишу... тишу...

(В. Герасим'юк)

Апосіопеза відрізняється від анаколуфа тим, що обірваність постає як вияв неможливості або небажаності продовжувати висловлення:

“Марку! Подивися,

Подивися ти на мене!

Бач, як я змарніла?

Я не Ганна, не наймичка,

Я...” Тай занімала...

(Т. Шевченко)

АРГО́ (фр. *argot* ‘жаргон, первісно – жебрацтво’) – один із різновидів соціальних діалектів, штучно створювана умовна говірка якої-небудь вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозуміла для сторонніх; своєрідний мовний код.

АРГОТІ́ЗМ – слово або зворот з арго у складі літературної мови як стилістична категорія, напр.: Розказував як він попав раз на вечорниці... А там самі *терпелюки* та *каравони*. *Покуржав* я їм, що знав, іду вже з хати, коли якась *скелиха* й обзивається: “Чи не дати вам, діду, мукиці?” Оце, думаю, *клево!* Годі *сухмаї кусмарити*, хоч *ставреників накурляю* (Г. Хоткевич). У наведеному контексті *терпелюки* ‘парубки’; *каравони* ‘дівчата’; *покуржав* ‘пограв’; *скелиха* ‘сука’; *клево* ‘добре’; *сухмаї кусмарити* ‘сухарі гризти’; *ставреників накурляю* ‘вареників наварю’.

АРХАІ́ЗМ (гр. *archaios* ‘стародавній’) – мовна одиниця, що на сучасному етапі є застарілою в мові або зовсім вийшла із загального вжитку, напр.: *перст* – палець; *ланіти* – щоки; *наректи* – назвати; *планида* – доля:

Ти тут, а темряви неначе й не було,
ми разом випросили щастя у *планіди!*

(В. Грещук)

АСИНДЕТОН (гр. *asyndeton* ‘безсполучниковість’), **безсполучниковість** – стилістична фігура, що будується на пропускові сполучників між окремими складниками тексту; служить для створення експресії, напр.: Впливаємо в соснове море, в сосновий шум, сосновий спів (Б.-І. Антонич); Ліс, вогонь, кобзар, козаки, ціла картина десь ніби чарами зникла (І. Нечуй-Левицький);

Цей дощ надовго затягнувся,
спочатку лиш поморосів,
згодом пролився, не надовго,
сильніше, легше, потім знову
щосили, як з відра пролив...
Поволі хмари розступились,
дорогу сонечку дали,
все засвітилось, враз змінилось,
сумні думки десь попливли

(В. Грещук)

АСОНАНС (фр. *assonance*, від лат. *assono* ‘відгукуюсь’) – повторення в рядку, строфі, фразі однакових голосних як стилістичний прийом, напр.:

За горами гори хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі

(Т. Шевченко)

Сонце золотом з синього неба
посипає землю щодня

(В. Грещук)

АСТЕСМУС (гр. *asteismos* ‘причіпний зворот’) – фігура думки, що прикрашає мовлення доречним висловом, напр.: вставкою, згадкою, дотепом, приказкою чи прислів’ям, сентенцією, афоризмом тощо:

І доки буду ряст топтати –

бо ще ж зоря моя горить! –

Хотів би мову так пізнати,
щоб із землею говорить

(Ю. Петренко)

А грудень тішить днями, як у казці,
даровані, в народі кажуть, *Богом дні*

(В. Грещук)

АФЕРÉЗА (гр. *apheresso* ‘позбавлення’) – випущення у деяких словах початкового звука з метою уникнення збігу голосних, що здійснюється з певною стилістично-зображувальною метою, напр.: Три сини вояки, да не *‘днакі*, що *‘дин* за бідних, другий за багатих (П. Тичина).

АФОРІЗМ (гр. *aphorismos* ‘вислів’, ‘визначення’) – узагальнена, закінчена і глибока думка певного автора, висловлена у відточеній, відшліфованій формі, напр.: Я знаю, що я нічого не знаю (Сократ);

Ми ще кращі побачим з тобою часи,
ми напишемо справжні романи,
пам’ять в серці роками ми будем нести,
щастя – в мирному небі над нами

(В. Грещук)

БАГАТОЗНА́ЧНІСТЬ, полісемія – наявність у семантичній структурі мовної одиниці двох і більше значень, тобто віднесеність її до двох чи більше об’єктів позначення. Кожне переносне значення так чи інакше пов’язане з первісним, напр.: *баба* – мати когось із батьків; стара жінка; жінка, що приймає дітей під час пологів; ворожка, шептуха; зневажлива назва чоловіка; сніговик; кам’яний бовван.

БАГАТОПРИЙМЕННИКÓВІСТЬ – вживання прийменника перед іменником і перед узгодженим з ним означенням, напр.: *До рідної до отчої до хати знову серце мене кличе* (М. Загірна).

БАГАТОСПОЛУЧНИКÓВІСТЬ див. ПОЛІСИНДЕТОН

БАТО́С (гр. *bathos* ‘глибина, серйозність, глибокодумність’) – смішний перехід від підвищеного до банального, що привносить відтінок мовленнєвої несподіванки й гумористичності, напр.:

О, світе милий, не дивуйся,
ти вибору нам не даєш,
ми всі воюєм, приготуйся:
стають до бою люди, а
з ними – гуси й кури теж

(В. Грещук)

БЕЗСПОЛУЧНИКО́ВІСТЬ див. АСИНДЕТО́Н

БІБЛЕЇ́ЗМ – покликання у мовленні на книгу Біблії або цитата з неї, напр.: Погляньте на птахів небесних: вони не сіють, не жнуть, не збирають у житниці і *Отець ваш Небесний годує їх* (Євангеліє від Матвія 6:26).

ВАРВАРІ́ЗМ (гр. *barbarism* ‘чужоземець’) – іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що не стали загальноживаними, не відповідають нормам певної мови, зберігаючи своє національно-конотативне забарвлення, напр.:

Впав індіанець. Раптом...”*Хау кола!*”
А це по-індіанськи: “Здрастуй, брат!”
В такому пеклі? “*Хау кола?!*” Раптом?!
Чия душа ще має такий скарб?
І хто кому тут може бути братом?!
Земля, бізони, Аризона, скальп...

(Л. Костенко)

Мову свою бережи!
Мову свою, українську,
бо ж українець ти,
ніякий “*рускаязичний*”,
викинь це з голови

(В. Грещук)

ВИСУВАННЯ – категорія тексту, що ототожнюється з риторичним наголошенням інформації; мотивоване комунікативне виділення смислового центру тексту; способи формальної організації тексту, що фокусують увагу читача на відповідних елементах повідомлення й такі, що встановлюють семантично релевантні відношення між елементами одного або частіше різних рівнів. До способів висування належать: логічний наголос у мовленні, розташування мовної форми в значущій позиції тексту (початок або кінець), відхилення від усталеного слововжитку або за рахунок повтору тієї самої мовної форми. Висування значною мірою сприяє відшуку та встановленню релевантної інформації, сприяє стискуванню інформації, напр.: Це був *неповторний...* справді *неповторний* день, у ньому все було *неповторним*. Ця зустріч з ним, коли навіть не здогадувалася, що може бути таке. Та й *неповторним* був він... (О. Слісаренко).

ВІДОКРÉMЛЕНІ ПРИКЛАДКИ – це означення, що виражаються іменником і узгоджуються з означуваним словом у відмінку, вживаються у зв'язку з потребами стислішого й компактнішого висловлення, яке характеризується чітким розмежуванням головних і другорядних думок, напр.: Вальдшнеп, *або лісовий кулик*, – благородна птиця (О. Вишня).

ВІДОКРÉMЛЕНІ ЧЛÉНИ РÉЧЕННЯ – інтонаційно виділені в реченні члени для посилення їхнього змісту або для пояснення, конкретизації пов'язаного з ними слова, напр.: Ліс обгортав їх, *холодний, сумний та мовчазний* (М. Коцюбинський); *Повечерявши*, полягали спати (Панас Мирний);

Сьогодні дуже стисло,
зціпивши зуби, – вперед,
руку Героям тисну,
оплакую кожну смерть...

(В. Грещук)

ВІДОКРÉMЛЕННЯ – смислове та інтонаційне виділення у реченні одиничного або поширеного члена речення, який набуває внаслідок цього

більшої синтаксичної самостійності, напр.: Дні летять, *повні сонця і музики* (В.Сосюра).

ВІДОКРÉMЛЕННЯ ОБОВ'ЯЗКÓВЕ – це відокремлення, що зумовлене специфікою конструкції. Обов'язково відокремлюється, наприклад, дієприслівниковий зворот (незалежно від місця в реченні), дієприкметниковий зворот, коли він стоїть після означуваного слова, напр.: Втомилася вільха, *безсило опустивши крила* (М. Хвильовий); Слово своє буду гострити на кремені моєї душі і, *намочене в труті-зіллі*, пускати буду... (В. Стефаник)

ВІДОКРÉMЛЕННЯ ФАКУЛЬТАТÍВНЕ – це відокремлення, що його здійснює автор, із волі якого посилюються, підкреслюються, наголошуються або послаблюються, применшуються певні відтінки значень, напр.: ...До чого? І звідки бажання? Життя лишилось за сімома мурами, а тут, *серед сірих холодних стін*, замкнулась зо мною смерть (М. Коцюбинський).

ВНУТРИШНЯ ФÓРМА СЛÓВА – звуковий або морфемний комплекс (рідше окремих звук), що з різним ступенем виразності розпізнається всередині звукової оболонки слова як її мотивувальний образ і як спосіб мотивації його значення, напр.: *вітчизна* (асоціація з поняттям отця); *підвіконня* – те, що знаходиться під вікном, у нижній частині віконного отвору; *піддашшя* – те, що знаходиться під дахом, у його нижній частині.

ВСТÁВЛЕНІ КОНСТРУКЦÍЇ – мовні одиниці, що містять додаткові, побіжні повідомлення, зауваження, які переривають основне вимовлення за допомогою інтонації вставленості. За значеннями вставлені конструкції поділяють на дві основні групи. Вставки можуть мати значення пояснення, коментаря до логічного змісту речення, напр.: Як тільки заплющую очі – кімната (*вона тільки що стала моєю*) раптом щезає (М. Коцюбинський). З іншого боку, вставки можуть бути побіжними зауваженнями, асоціативними висловленнями, оцінками, виявами ставлення до явищ, експресії, напр.:

Раптом з даліни

Почувся – *ніби уявився* –

Глибокий звук

(М. Рильський)

Так заспокоює, і, навіть, дощ, *до речі*,
та дихає війна, *на превеликий жаль*

(В. Грещук)

ВСТАВНІ СЛОВА́ – слова, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і передають різні модальні значення (можливості, впевненості, вірогідності, сумніву тощо), напр.: Так жаль мені тебе... Загинеш, *певне* (Леся Українка);

Нарешті ясен під моїм вікном прокинувся від сну,
він довго думав, *мабуть*, спав, дрімав ще

(В. Грещук)

ВУЛЬГАРІЗМ (лат. *vulgus* ‘народ, чернь’, *vulgaris* ‘простий, звичайний’) – грубі, брутально лайливі слова або звороти, ужиті в літературній мові; елементом значення є негативна конотація: *падлюка, жерти, шибздик, лайно, чмир* тощо. Їхнє використання призводить до фамільярності мовлення, засвідчує низьку культуру мовлення суб’єкта й те, що він належить до кола морально низьких людей, напр.: Хулігани? Одержать по *мордасах!* (П. Загребельний)

ГАРМОНІЯ (гр. *harmonia* ‘співзвучність, розміреність’) – у стилістиці якість мовлення, якої має прагнути мовець (гармонія змісту та форми, звучання, настрою, тону).

ГЕБРАЇЗМ (гр. *hebraios* ‘єврей’) – запозичення з давньоєврейської мови, напр.: *цимес, шабаш, шмон, кошерний, талмуд*. Гебраїзмами є й біблеїзми, напр.: *алілуя, месія, едем, голгофа, херувим, серафим, манна небесна, суєта суєт* та ін.

ГПЕ́РБОЛА (гр. *hyperbole* ‘перебільшення’) – троп, в основі якого лежить підкреслене перебільшення розмірів, рис, характеристик, ознак предмета чи явища, напр.:

Давно, давно вже Київ панував.

Його церкви аж хмари зачіпали

(А. Метлинський)

Заспіває: Розвернулась

Висока могила,

Аж до моря Запорожці

Степ широкий вкрили

(Т. Шевченко)

Горіла уночі купальська ватра,

все сяло вогнем від неба до землі

(В. Грещук)

ГРАДА́ЦІЯ (лат. *gradatio* ‘підвищення’) – розташування послідовно нагромаджуваних семантично близьких і (або) синтаксично однотипних компонентів конструкції в напрямі поступового наростання, посилення або (значно рідше) спаду, послаблення інтенсивності їх значення (з відповідним наростанням або спадом інтонації), напр.: *Лютували шаблі, і коні бігали без вершників, і Половці не пізнавали один одного, а з неба палило сонце, а телання бійців нагадувало ярмарок, а пил уставав, як за чередою, ось і розбіглися всі по степу, і Оверко перемиг* (Ю. Яновський);

Ти недожив, недоспівав і недомріяв,

недоказав, недолюбив, бо воював,

як помирав, то над тобою вітер віяв

і до останнього пісень тобі співав...

(В. Грещук)

ГРАДА́ЦІЯ ВИСХІДНА́ – фігура мови, побудована в такому розташуванні частин висловлювання, коли кожна наступна частина є більш насиченою, більш виразною, ніж попередня, напр.: *І в’яне, сохне, гине, гине твоя єдина дитина* (Т. Шевченко).

ГРАДА́ЦІЯ СПАДНА́ – фігура мови, побудована на спадному розташуванні слів, від семантично більш суттєвих до менш суттєвих, напр.: *Тріснуло, струхло і стихло. Лиш шум все шумів рясношумний* (П. Тичина);

І знов нічна дорога серед довгих
Червонуватих тіней, мов між трав...
І лиш попереду червоний вогник,
Мов поклик, *блимав, танув і мовчав...*

(С. Тельнюк)

ГРОТЁСК (фр. *grotesque* ‘хімерний, незвичайний’, від італ. *grotta* ‘грот, печера’) – зображення кого-небудь або чого-небудь у спеціально перебільшеному або применшеному гіперболізовано-комічному потворному вигляді, з елементами фантастики; низький комізм, потворні метафори, смішні вислови. Термін походить від знайдених на межі XV–XVI ст. Рафаелем Санті у римських підземних гротах хімерних настінних малюнків з поєднанням рослинних і тваринних форм:

Ось він сидить, цей куций Мефістофель,
Недобрих учт похмурий бенкетар.
Ах, що йому до жінчиних пантофель,
Врядовницьких чинів і орденів, і чвар!
Ковтає мовчки дим, вино слизьке і слину.
Мовчить і дивиться, і гне свою живу,
Загострену, мов голий нерв, брову.
Неначе сласний кіт худу і хтиву спину.
То ж він – гігантський кіт, улесливо солодкий,
То ж він – замучений уявою маніяк,
В гурті розпутників, поетів і кривляк
Сидить з лицем диявола й девотки

(М. Бажан)

ГЎМОР (лат. *humor* ‘волога, рідина’) – стилістичний прийом комічного сприймання й відображення смішного в житті, характері людини, найчастіше в доброзичливому, жартівливому тоні.

ДЕЕТИМОЛОГІЗАЦІЯ (від лат. *de...* ‘префікс зі значенням віддалення, усунення’ та етимологія) – втрата семантичних зв’язків похідного слова з тим,

від якого воно утворене, напр.: *порошок* ‘сипка маса – ліки’ вже не асоціюється зі словом *порох* ні в значенні ‘пил’, ні в новішому значенні ‘вибухова речовина’.

ДЕМІНУТІВИ (лат. *diminuo* ‘зменшувати’) – зменшувально-пестливі форми слів, здебільшого вони використовуються для вираження позитивної оцінки, позитивного відношення до позначуваних осіб, предметів, явищ або для висловлення ставлення до співрозмовника, напр.: [Марія:] Підійди до мене, мій *синочку* (Марко Вовчок);

Аж раптом *вітерець* дмухнув *легенький*,
і сніг посипався з *листочків*, десь пропав,
я знов ловлю їх погляд *зелененький*,
він мені враз енергії додав

(В. Грещук)

Досить поширеними постають демінутиви – похідні від іменників на позначення родинності, свояцтва, назв частин тіла, домашніх тварин, найменувань предметів одягу, продуктів харчування, напр.:

Це перше в списку до Святого Миколая,
а далі йде: планшет і *хом’ячок*,
така *маленька дівчинка*, а відчуває,
що мир керує світом, – винесла урок

(В. Грещук)

Демінутиви можуть поставати засобом вираження зневаги, приниження, напр.: У нас у групі навчаються тільки *синочки* і *донечки* дуже “крутих” і дуже “знаменитих” (Україна молода 6.10.2007).

ДИГРЭСІЯ (лат. *digressio* ‘відходжу’) – стилістичний прийом миттєвого відхилення від теми викладу, щоб слухачі відпочили від інтелектуального чи емоційного напруження (може бути жарт, приповідка); частина мовлення, в якій автор віддаляється від теми, щоб розповісти анекдот, певний фрагмент для зміни нудної теми або для того, щоб примусити слухача очікувати продовження цікавої для нього теми.

ДИКЦІЯ (лат. *dictio* ‘вимова, вимовляння, висловлення’) – акустичний параметр мовлення, що пов’язаний з мірою точності, розбірливості вимови фонем, морфем, слів, фраз, визначає розбірливість мовлення, а значить і його розуміння іншими людьми; правильна, виразна артикуляція, манера вимовляти слова, склади, звуки під час розмови, співу й декламування. Виразність дикції – важлива риса усного мовлення.

ДІСКУРС (фр. *discours* ‘мовлення, промова, виступ’, від лат. *discursus* ‘здогад, міркування’) – комунікативна подія, що може бути описана або як послідовність пов’язаних один з одним мовленнєвих актів (або висловлень), або як певна послідовність речень, що складають основу такого опису (тобто предикацій; в англоамериканській традиції клауз). У сучасному тлумаченні існує кілька дефініцій: 1) інтерактивний і трансактивний тип комунікативної діяльності з різними формами вияву й відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюючись стратегіями та тактиками учасників спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників, які формують мовленнєві жанри й мовленнєві акти; 2) зв’язний текст у контексті багатьох конститувальних і фонових чинників – соціокультурних, психологічних та ін.; текст, занурений у життя з усім спектром позамовних чинників і подій; текст у сукупності соціокультурних, прагматичних, психологічних та інших чинників; 3) замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), у яку занурено текст і комунікантів, що є результатом різних чинників (останні опосередковують спілкування та розуміння, до них належать соціальні, культурні, етнічні та інші чинники); 4) мовлення, здебільшого усне, стиль, підмова мовленнєвого спілкування; 5) зразок мовленнєвої поведінки, що відбувається у відповідній соціальній сфері, з відповідним інвентарем змінних (політичний, науковий, медичний та інший дискурс).

ДІАЛЄКТ (гр. *dialektos* ‘наріччя’) – говір, місцевий різновид мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об’єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історико-культурних традицій, самосвідомості.

ДІАЛЕКТІЗМ – діалектне слово, яке вживається у мові художньої літератури як засіб стилізації, напр.: *Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на ціпку через плече* (М. Коцюбинський);

*Той бурас найпізніше цвіте,
мабуть, травень до літа крокує*

(В. Грещук)

ДІАЛЮГ (гр. *dialogos* ‘бесіда, розмова’) – синтаксична конструкція, що відтворює мовлення двох осіб, напр.:

*Ох, липню, я до тебе липну,
ти мушии Перемогу принести,
я до війни ніяк не звикну,
я хочу миру, друже, помози!*

*А липень глянув хмарами із неба,
дихнув на мене ніжно вітерцем:
я розумію, миру всім нам треба
і підморгнув грайливо промінцем*

(В. Грещук)

ДОРЄЧНІСТЬ МОВИ І МОВЛЕННЯ – комунікативна якість мови чи мовлення, риторичний складник спілкування, пов’язаний із реєстровими аспектами дискурсу та орієнтацією на особу адресата, унаслідок чого мова або мовлення постають відповідними меті, умовам, ситуації спілкування. Залежно від тих чи інших виявів особливостей спілкування розмежовують доречність стильову, контекстуальну, ситуативну, особистісно-психологічну.

ДУБЛЄТИ (фр. *doubler*, від *double* ‘подвійний’) – слова (два або більше – питоме і запозичене чи всі запозичені), які, крім походження, нічим не відрізняються ні в значенні, ні в стилістичному забарвленні і певний час співіснують, напр.: *лінгвістика – мовознавство; квантитативний – кількісний; асиміляція – уподібнення.*

ЕВФЕМІЗМ (гр. *euphemismos* ‘пом’якшений вислів’) – слово або вислів, троп, що вживається для непрямого, прихованого, зокрема пом’якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій замість прямої їх назви, напр.: *говорити неправду* – брехати; *переставитися* – померти.

ЕВФОНІЯ (гр. *euphonia* ‘милозвучність, добре, приємне’) – здатність фонетичної системи мови до мелодійного звучання, а також до створення звукових образів у висловленні; одним із виявів милозвучності, наприклад, української мови є дотримання мовцями правил фонетичних чергувань: *і – й, у – в, би – б* тощо; у широкому значенні – вияв фоніки національної мови, що означає гармонійне поєднання позитивно естетичних явищ і досягається застосуванням різноманітних фонетичних засобів (звукові повтори, анафора, епіфора, ритміка мовлення та ін.). Інколи до евфонії відносять також фонетичні засоби поетичного мовлення (алітерації, асонанси, звуконаслідування тощо).

ЕКЗОТІЗМ (гр. *ekzotizm* ‘чужий, іноземний’) – слово або вислів, запозичені з маловідомої, найчастіше неєвропейської мови і вживані для надання мові особливого колориту, напр.: *сакля, аул, рикша, кишлак, чайхана, джигіт* та ін.

ЕКСПРЕСІВНА ЛЕКСИКА – слова, що містять у своїй семантиці конотативні семи, що виражають ласку, жарт, іронію, печаль, смуток, радість, фамільярність тощо, напр.: *матінка, бабуся, дитинька, свекрушище, жаль, печаль, невдаха, нетеча* та ін.

ЕКСПРЕСІЯ (лат. *expressio* ‘вираження’) – інтенсивна виразність, емоційність мовлення, створювана певними фонетичними, лексичними, граматичними засобами, які стилістично, функціонально завжди перебувають поза межами мислено-почуттєвої нейтральності.

ЕЛІПС (гр. *ellipsis* ‘нестача, випущення’) – стилістична фігура, побудована на пропуску слова чи словосполучення, що легко домислюється, відновлюється в контексті або ситуації мовлення, напр.: *Такий, гей ясінь, високий та кучерявий. А бгачкий, гей жереповий прут. Лице, гей зарькою мальоване, на бачках обертається, під шовковим вусом замикається, як*

братчиків цвіт. Бровами плете дрібні віночки над голубим морем. Як моргне, то днинка сміється. Як гляне, то душа потопає. Як заговорить, то сріблом розкидає... (Марко Черемшина);

Зацвітають навколо сади
білим-білим і ніжно-рожевим,
швидко яблуні будуть цвісти,
я милуюсь розмаєм квітневим
(В. Грещук)

ЕМФАЗА (гр. *emphasia* ‘виразність’) – повторення певного слова (найчастіше початкового) в реченні для його значеннєво-емоційного, стилістичного виділення, акцентування, напр.: *Осінній день, осінній день, осінній...* (Л. Костенко);

Дуже-дуже, так дуже треба,
дуже-дуже, до краю, без меж
дуже синього мирного неба,
Україно, ти будеш, авжеж!

(В. Грещук)

ЕНАНТІОСЕМІЯ (гр. *enantios* ‘протилежний’, *sema* ‘знак’) – розвиток у багатозначної мовної одиниці слова протилежних значень, поляризація її значень, напр.: *з’їжджати* (з гори) – *з’їжджати* (на гору); *збігати* (з гори) – *збігати* (на гору); *прослухати* (не почути сказаного) – *прослухати* (нічого не пропустити зі сказаного); *позичати* (брати в борг) – *позичати* (давати в борг). Поширена в лексичній системі української мови емоційно-експресивна енантіосемія, коли лексико-семантичні варіанти багатозначного слова можуть мати протилежні позитивні й негативні оцінні значення, напр.: у прикметника *солодкий* зі значенням ‘який має приємний смак, властивий цукрові, медові і т. ін.’ протилежне *гіркий, кислий, солоний*: Груші були здорові, як кулаки, та *солодкі*, як мед (І. Нечуй-Левицький) поряд розвинулося значення ‘неширолюб’язний, облесливий’: Яків недовірливо

поглядає на Терентія, догадуючись, що той десь та підкузьмив його. Чого б він таким *солодким* був? (М. Стельмах)

ЕПАНА́ФОРА (гр. *epanaphora*, від *epi* ‘на, ‘над’ і *anaphora* ‘піднесення, повторення’), інакше **композиційний стик** – конструкція, в якій наступний уривок синтаксичної одиниці починається тим, чим закінчується попередній, напр.:

І поки ви дізнаєтесь,
Що ще є країна,
Неполита сльозами, кров’ю,
То я *одпочину*...
Одпочину... аж слухаю –
Загули кайдани...

(Т. Шевченко)

ЕПІ́ГРАФ (гр. *epigraph trope* ‘напис’) – компонент тексту, розташований автором перед текстом або його частиною; цитата з відомого твору, вислів з афористичним змістом, приказка тощо (див. **ЦИТА́ТА**).

ЕПІМО́НА (лат. *epimona* ‘затримування над чимось’) – 1) висловлення, у якому для підсилення певного нюансу думки затримується мовлення й на ньому зосереджується увага (за допомогою паузи), напр.:

Як я хотів, щоб тебе не помітили!
Я видурював тебе серед ночі з хати
В самій лише сорочці білій
І ховав на черешні розквітлій –
Тремтливу, ніби в снігу на вітрі...
Як я хотів, щоб тебе не помітили!

(В. Герасим’юк)

2) повтор того самого слова або словосполучення із невеликими варіаціями, напр.: Все у *вишивці*. На стінах *вишивки*, на ліжках *вишивки*, на вікнах *вишивки*. Сорочка на господині – у *вишивці*, внизу по колу спідниці – *вишивка* (Україна молода. 13.11.2004).

ЕПІСТОЛЯРНИЙ СТИЛЬ – функціональний різновид літературної мови, який обслуговує сферу письмових приватних або приватно-офіційних відносин, уживаний переважно у листуванні. Епістолярний стиль здійснює апелятивну функцію мови, що полягає у звертанні до адресата з бажанням увести його в коло певних подій, поінформувати про щось, викликати почуття тощо. Епістолярний стиль характеризується широким використанням у кличній формі звертань, наявністю різноманітних побажань, вітань, невимушеністю у доборі мовних засобів, безпосередністю у вираженні емоцій тощо.

ЕПІТЕТ (гр. *epitheton* букв. ‘прикладене, додане’) – художнє означення, яке образно змальовує особу, предмет, дію чи явище або виражає емоційне ставлення до них, напр.:

І стеляться обрії *милі*,
І вечір в *ясній* далині,
І *карії* очі, і рученьки *білі*
Ночами насняться мені

(А. Малишко)

Тут липи глянули *зеленими* очима
із-під *густих жовтогарячих* вій

(В. Грещук)

ЕПІФОРА (гр. *epiphora* ‘повторення’) – фігура мови, що утворюється повторенням певних мовних елементів у закінченнях суміжних віршових рядків, строф, речень, абзаців, розділів твору; протилежна анафорі, напр.: Вона була задумлива, як *сад*. Вона була темнава, ніби *сад*. Вона була схвильована, мов *сад*. Вона була, мов *сад* і мов не *сад* (М. Вінграновський).

ЕТИМОЛОГІЯ (гр. *etymon* ‘істина, першооснова’, *logos* ‘слово, вчення’) – розділ мовознавства, що вивчає походження слів.

ЖАНР (фр. *genre* ‘рід, вид, жанр, стиль’, від лат. *genus (generis)* ‘рід, вид’) – історично сформований тип художнього або наукового тексту, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду текстів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується.

ЖАРГОН (фр. *jargon* ‘базікання, пташина мова, цвірінькання, незрозуміла мова’) – один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови.

ЖАРГОНІЗМ – слово або вислів, що належить до одного із жаргонів певної мови, яке при вживанні у звичайному чи художньому мовленні набуває специфічного стилістичного забарвлення, напр.: *лабух* ‘музикант’; *фанера* ‘фонограма’; *чувіха* ‘дівчина’; *понса* ‘музика’:

До біса такі аргументи,
коли в Україні війна,
а вчора – жахливі моменти:
лунає рашистська *понса*

(В. Грещук)

ЗАГАЛЬНОНАРÓДНА МÓВА – це сукупність усіх граматичних форм, усіх слів, усіх особливостей вимови й наголосу людей, що користуються мовою як рідною. Вона охоплює літературну мову, діалекти, просторіччя, фольклорні елементи, жаргонізми тощо.

ЗÁГОЛÓВОК – компонент тексту, назва якого (або його частини) пишеться на титульній сторінці рукопису, машинопису, видання або над текстом. **Заголовок вербальний** – заголовок, що складається зі слова чи словосполучення, яке прямо чи опосередковано називає денотат і виражає зміст тексту. **Заголовок графічний** – набірний знак, прикраса, мальоване орнаментальне або інше зображення здебільшого для відокремлення одного тексту (розділу або підрозділу) від іншого. **Заголовок німий** – заголовок, що виражений лише графічно-інтервальним рядком і покликаний відокремити один текст (розділ або підрозділ) від іншого. **Заголовок цифровий** – заголовок, виражений числами.

ЗАМÓВЧУВАННЯ – стилістична фігура, яка залишає відчуття недомовлення, незакінченості, обірваності вислову з навмисним натяком на

замовчання якогось факту. Автор свідомо не закінчує думки, залишаючи читачеві можливість здогадатися, домислити, про що йдеться, напр.: Міг замолоду плечем підважити мажару з сіллю, а тепер... (О. Гончар);

А я...а я

Тільки вмію плакати

(Т. Шевченко)

ЗАПОЗІЧЕННЯ – звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення. Найчастішими є запозичення окремих слів, напр.: *хлопець* – з пол.; *директор* – з лат.; *аванс* – з фр. та ін.

ЗАЧИН – початок фольклорного твору (казки, думи тощо) як спеціальний стилістичний прийом, напр.: *Жили собі дід та баба...* (Нар. творчість)

ЗВЕРТАННЯ – інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, до яких адресовано мовлення, напр.:

Я вас люблю великою любов'ю,

Моя старенька мамо, тату мій

(Д. Павличко)

Ви, зелені тополі,

Не шуміть мені з ночі,

Бо й ромашками в полі

Стали долі дівочі

(С. Пушик)

Учи свою мову, *народе*,

це – зброя, це – сила, це – нації нерв

(В. Грещук)

ЗВОРОТ – у традиційному розумінні те саме, що конструкція; словосполучення, що утворює цілісний формально-смісловий блок у складі речення, що визначається за характером або за функцією стрижневого компонента. **Дієприкметниковий зворот.** **Дієприслівниковий зворот.** **Описовий зворот.** Напр.: А край, *осяяний сонцем*, знову радісно прокидався до

оновленого життя (О. Ольжич); Томилася вільха, *безсило опустивши крила* (М. Хвильовий); *Наче зачарований*, дивився Василько на вогонь, дивився не кліпаючи (В. Підмогильний).

ЗВ'ЯЗНІСТЬ – одна з основних, конструктивних ознак тексту, що відбиває змістову й структурну сутність тексту та зумовлена наявністю засобів зв'язку (граматичних, лексичних), що формують поверхневу структуру тексту.

ЗДОГА́ДНА ПРЯМА́ МО́ВА – це не висловлена якоюсь особою мова, а приписувана їй на основі вдачі, поглядів, поведінки. Відтінок здогаду про висловлення певної думки створюється введенням у текст частки *мовляв* (*мов*), напр.: То родички мені й переказують: оттак люди плещуть, *мовляв* (Г. Барвінок).

ІДІО́МА (гр. *idioma* ‘особливість, якість’) – своєрідний неповторний вислів, одиниця мови, якій притаманна ідіоматичність, тобто властивість слів, словосполучень і речень виражати свої значення цілісно, нерозчленовано, напр.: *недовго топтати ряст; підносити гарбуза* тощо.

ІДІОСТІ́ЛЬ (гр. *idio* ‘свій, особливий’) – індивідуальна зображувальна мова автора тексту й віддзеркалювана в ній свідомість, спосіб мислення адресанта; сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію й вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мовлення окремого індивіда; неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних складників, чинників мовної та комунікативної компетенції окремого представника національної лінгвокультурної спільноти.

ІНВЕКТИ́ВА (лат. *invectiva*, від *invehi* ‘кидатися, нападати, атакувати’, *invective oratio* ‘лайлива промова’) – творчий прийом, що полягає в гостросатиричному викритті певних осіб чи соціальних явищ:

обок його
Цариця небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога,

*Та ще на лихо, сердешне,
Хита головою.*

Так оце-то та богиня!

(Т. Шевченко)

ІНВЕРСІЯ (лат. *inversio* ‘переставлення, перевертання’) – зміна звичайного прямого чи зворотного порядку слів у реченні на стилістично маркований. Метою інверсії є логічне чи експресивне виділення певного слова або групи слів, напр.:

*І золотої й дорогої,
Мені, щоб знали ви, не жаль,
Моєї долі молодії*

(Т. Шевченко)

*А час летить: від лютого до травня,
минає швидко третій місяць вже війни*

(В. Грещук)

ІНКЛЮЗІВ (лат. *include* ‘замикати’) – стилістичний прийом, де мовець виступає й від імені того, до кого говорить (уводить його в поняття “ми”), напр.:

*Ми точно вже не ті, ми всі інакші,
знесилені, згорьовані, але безстрашні,
ми мусимо цей шлях пройти,
а шлях у тернах...*

(В. Грещук)

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ (лат. *inter* ‘між’, *natio (nationis)* ‘народ’) – слово, що належить до спільноетимологічного фонду ряду мов, близьких походженням або історичною належністю до певної зони; переважає у сфері понять із галузі культури, науки, політики, мистецтва; як правило, не має відповідників у мові поширення, напр.: *бібліотека, еволюція, інтернет*.

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ (лат. *inter* ‘між’ і *ferens (ferenis)* ‘той, що несе, приносить’) – взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови.

ІНТОНАЦІЯ (лат. *intonare (intono)* ‘голосно вимовляти’) – фонетичне оформлення у певну цілісність будь-якого висловлення або речення; складається із фразового наголосу, паузи, ритміки, мелодики, тембру та темпу мовлення; ритмомелодійний лад мовлення, що постає засобом вираження смислових і емоційних особливостей висловлення й виявлюваний в послідовності змін висоти тону, сили й тривалості звучання, тембру голосу; сукупність звукових просодичних характеристик (містить ритм, паузи, наголоси, мелодику, силу, висоту й тембр звуків), що забезпечує цілісну організацію живого мовлення, виділення в ньому висловлень і виступає засобом вираження їхніх синтаксичних значень і смислового, емоційно-експресивного навантаження; складники інтонації – мелодика мовлення, ритм, логічний наголос, емпатичний наголос і синтагматичний наголос, інтенсивність мовлення, темп мовлення, тембр голосу; поняття фоностилістики, що характеризує ритмомелодійний аспект мовлення й виражає логіку змісту й емоційно-експресивне забарвлення (інтонація оклику, звертання, запитання, пояснення, переліку, закінченості, розповідності, спонування, зіставлення тощо). Кожний тип стилістичного ефекту має свою інтонацію.

ІНШОМОВНІ СЛОВА – слова з інших мов, які на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження, напр.: *феномен, флейта, фаворит*.

ІРОНІЯ (гр. *eironeia* ‘удаване незнання’) – прихований глум, глузування; стилістичний прийом, який полягає в невідповідності між прямо висловленим змістом і тією його прихованою сутністю, що легко вгадується, напр.:

(Лев до Вовка і Медведя):

Га, то ви, поганці кляті,

Що мене у власній хаті

Сприсяглись замордувать?

Бач, які *святі та божі*,

А в душі думки ворожі

(І. Франко)

ІСТОРИ́ЗМ – слово або його окреме значення, яке вийшло з ужитку разом із позначуваними ними реаліями і не має у сучасній мові синонімічних замінників, напр.: *панщина, дукат, чумак, січовик* тощо.

КАЛАМБУ́Р (фр. *calembour* ‘гра слів’) – дотеп, стилістичний прийом, основу якого становить використання різних значень якогось одного слова або кількох семантично різних слів, які схожі фонетично, своїм звучанням, напр.: *А хай їй грець, тій Греції!* (Л. Костенко)

КАНЦЕЛЯ́РИЗМ (лат. *cancellaria* ‘канцелярія’) – слово, стійке словосполучення, граматична форма, конструкція, що постають специфічною одиницею офіційно-ділового стилю літературної мови, зокрема його адміністративно-канцелярського підстилю, напр.: *відповідач; квартиронаймач; посилити відповідальність* тощо. У художньому мовленні виступають засобом стилістичної виразності. Поза офіційно-діловим стилем і спеціальним стилістичним вживанням у художніх творах канцеляризми засмічують мовлення.

КАТА́ФОРА (гр. *kataphora* ‘виверження’) – розміщення займенника перед іменником, чим створюється ефект очікування пояснення смислу попереднього займенника та часто дає відтінок урочистості, напр.: *Але де ж він, минулорічний сніг?* (Ф. Війон); вживання слова (словосполучення), призначенням якого виступає відсилання до іншого слова (словосполучення), що розташоване далі у тексті: *Микола привіз для неї трохи цукру, картоплі, олії, якийсь напівпобитий посуд – все на два тижні, і мати залишилась одна, щоб знову чекати* (О. Слісаренко).

КАТАХРÉЗА (гр. *katachresis* ‘зловживання’) – різновид гіперболічної метафори, у якій поєднуються слова, логічно між собою не узгоджені (*червоне чорнило; некучий лід* тощо); застосування слова або вислову, терміна до поняття, яке ним не позначають. Інколи використовується як художній прийом: *Багатьох зараз мучить ностальгія за минулим (ностальгія ‘туга за рідною хатою або*

батьківщиною’); *не будемо даремно витратити час; перше бойове хрещення*, напр.: *перше бойове випробування, хрещення вогнем; піднімаю тост, панацея від жиру* (заголовок газетної статті); *балик* (балик ‘продукт з м’яса’; балик у тюркських мовах ‘риба’); *проковтнув бутерброд одним махом; переступати будь-яку межу*. Частіше подібні тропи називають оксюморонами, оскільки вони витворюються завдяки незвичайному використанню епітетів (назва поетичної збірки В. Стуса “*Веселий цвинтар*”). Інколи катахреза вживається в ширшому розумінні – як поєднання несумісних понять: *Я вже човен в снігах. Я в світі вже гребу* (М. Вінграновський).

КІЛЬЦЕ СТРОФІ див. АНЕПІФОРА

КЛІШЕ (фр. *cliché, cliché* ‘робити відбиток, стереотипувати’) – мовний засіб, стандартний зворот, регулярно повторюваний у певних умовах і контекстах; мовний стереотип із позитивною функцією. На відміну від штампа (див. **ШТАМП**), який характеризується “стертістю” лексичного значення, кліше є конструктивними одиницями мовлення, що відображають у свідомості часто повторювані явища дійсності, зберігають свою семантику і виразність, служать характерними ознаками певного стилю чи певної ситуації (форми привітання, прощання, пробачення тощо). Швидка відтворюваність кліше, їх автоматизм, мовна економність полегшують комунікативний процес. Кліше використовуються здебільшого у писемному діловому мовленні, напр.: *докладати зусиль; поліпшити роботу; втілити в життя; давати високу оцінку*. Механічне перенесення кліше в неприродні для них стилі (художній, публіцистичний) перетворює їх у штампи.

КОМПОЗИЦІЙНИЙ СТИК див. ЕПАНАФОРА

КОНОТАЦІЯ (лат. *con* ‘разом’ і *notatio* ‘позначення’) – додатковий семантико-стилістичний відтінок, який накладається на основне значення слова, надає йому певного експресивного, емоційного забарвлення – урочистості, невимушеності, фамільярності тощо.

КОНТРАСТ (лат. *contrarius* ‘протилежний’) – протиставлення думок, описів, образів, понять: *Істинний контраст – це контраст характерів і станів*,

це контраст зацікавлень (Д. Дідро). Наявний також квазіконтраст, що передбачає витворення іронічного або сатиричного семантичного забарвлення в реалізації однакового смислу різними формами слів або різними комбінаціями форм. Особливий комічний ефект досягається за умови, що мовець свідомо формулює думку так:

То я й кажу: “*Хоч сидіть,
А я не поїду;
Хоч посиджу я за вас,
А ви їдьте, діду!*”

(С. Руданський)

Квазіконтраст може бути результатом переосмислення певних лексем: – *Поклич хазяїна*, – сказав Руал швидко. – Зараз, – похмуро пообіцяв непривітний воротар. – *Тільки розженуся...* Ану, забирайся звідси (М. Дяченко).

КОНФЕСІЙНИЙ СТИЛЬ – функціональний різновид літературної мови, який обслуговує релігійні потреби суспільства. Це стиль перекладної культової (Біблія, житія, апокрифи тощо) й оригінальної (проповіді, послання, тлумачення Святого Письма, молитви) літератури. Серед лексико-семантичних груп типовими є найменування Бога та явищ потойбічного світу, стосунків людини і Бога тощо. Для синтаксису конфесійного стилю характерний інверсійний порядок слів, який підкреслює урочисту піднесеність мови. Поширені повтори слів, словосполучень і речень, із допомогою яких наголошується та чи інша думка. Мова конфесійного стилю образна, в ній багато епітетів, порівнянь, метафор, алегорій, символів тощо.

КРИЛАТІ ВІСЛОВИ (гр. *epa pteroenta* ‘крилаті вислови’) – поширені й загальновідомі влучні звороти мови, джерело яких може бути встановлене, напр.: *Я тебе породив, я тебе й уб’ю; Неопалима купина; Співати дифірамби.*

КУЛЬТУРА МОВИ – дотримання усталених мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

ЛАТИНІЗМ – слово або зворот мовлення, запозичені з латинської мови. Для таких слів властиві певні афікси (*віце-*, *де-*, *контр-*, *-ист(-іст)*, *-ація*, *-тор* та ін.) і тематична належність (суспільно-політична, юридична, медична, технічна, математична, фізична, хімічна та інша лексика), напр.: *цивілізація*, *революція* – суспільно-політична; *адвокат*, *алібі* – юридична; *інстинкт*, *інфаркт* – медична; *апаратура*, *генератор* – технічна; *абсциса*, *біном*, *вектор*, *деформація*, *інтеграл* – математична та фізична; *бензол*, *калорія* – хімічна та ін.; звороти типу *альма-матер* – університет, вищий навчальний заклад; *де-юре* – формально; *де-факто* – насправді, фактично.

ЛЕЙТМОТІВ (нім. *Leitmotiv* ‘основна тема’) – головна думка, що проходить через увесь твір або через якусь його частину.

ЛІТЕРАТУРНА МОВА – унормована мова суспільного спілкування, зафіксована в писемній та усній практиці.

ЛІТЕРАТУРНА ЦИТАТА (нім. *Zitat*, від лат *cito* ‘приводити, викликати, проголошувати’) – цитата в художньому творі, що використовується для надання експресії, як засіб створення образності.

ЛІТОТА (гр. *litotes* ‘простота’) – різновид мейозису (див. **МЕЙОЗИС**), що полягає у пом’якшенні категоричності оцінки, послабленні певного твердження шляхом використання не прямого позначення певного поняття, а заперечення того поняття, що є протилежним основному. Досягається, зокрема, використанням антонімів, напр.: *непоганий* зам. хороший; *нелегко* зам. важко.

ЛОГІЧНІСТЬ МОВИ – комунікативна якість мови, характеристика організації текстових величин у взаємодії “трьох логік”: логіки дійсності, логіки думки та логіки мовного вираження. Існують логічність предметна та логічність поняттєва.

МАКАРОНІЗМ (фр. *macaronisme*, італ. *maccheroni* ‘макарони’) – іншомовне слово або вислів, механічно, у незміненому вигляді привнесене у мовленні; слово, жартівливо перекручене на лад іншої мови для надання

мовленню гротескного характеру. Використовується з гумористичною чи сатиричною метою, напр.:

Енеус ностер магнус панус

І славний Троянорум князь

Шмагляв по морю, як циганус,

Ад те, о рекс! Прислав нунк нас...

(І. Котляревський)

МА́КСИМА (лат. *maxima [sententia]* ‘основне правило’) – афоризм, у якому в короткій формі виражене певне моральне правило, етичний принцип, напр.: *Маємо те, що маємо* (Л. Кравчук).

МАСКУЛІ́ЗМИ (лат. *masculus* ‘чоловічий’) – іменники, що мають форму граматичного чоловічого роду, але позначають осіб обох статей; інколи їх кваліфікують як слова спільного роду, розмежування статі не закладене у формі слова, напр.: *прем’єр-міністр, посол, лейтенант, офіцер, член уряду* та ін.

МЕЙО́ЗИС (гр. *meiosis* ‘зменшення, обмеження’) – троп, що полягає у навмисному применшенні інтенсивності вияву ознаки або перебігу дії, розміру та кількості предметів, значущості чого-небудь, напр.: *нічого, нічогенько, пристойно, гріх скаржитися* зам. добре. Різновидом мейозису є літота (див. **ЛІТО́ТА**), хоч ці два явища нерідко ототожнюються.

МЕЛО́ДИКА (гр. *melodikos* ‘співучий’) **МО́ВЛЕННЯ** – основний елемент інтонації, виражений у послідовності змін висоти тону (голосу); мелодика організовує фразу, поділяючи її на синтагми та ритмічні групи; розмежовує комунікативні типи висловлень (питання, спонування, розповідь); постає одним із регулярних засобів вираження емоцій, модальних відтінків, іронії підтексту тощо.

МЕТАПЛА́ЗМ (гр. *meta* ‘після, за, через’, *plasma* ‘створене’) – різні види змін у межах слова, його форм. До метаплазм належать протези, епентези, метатези, стягнення тощо; у стилістиці такі процеси можуть супроводжуватися стилістичним забарвленням; перестановка слів у реченні щодо їхнього усталеного прямого порядку; зміна слова шляхом додавання або переміщення

літер чи складів: Ми вам *вуніверситетів* не проходили (І.Багряний); неправильне утворення непрямої форми: А до *зорів* ви не зверталися (І. Карпа).

МЕТАТÉЗА (гр. *metathesis* ‘переміщення, перестановка’) –переставляння звуків і складів у словах (*соша* зам. шосе; *лерігія* зам. релігія; *талірка* зам. тарілка; *ліворуція* зам. революція; *пролітіат* зам. пролетаріат тощо), часто трапляється в дитячому мовленні (*копата* зам. лопата та ін.), в художній літературі (ім’я *Нимидора* зам. Минодора в повісті Івана Нечуя-Левицького “Микола Джеря”); нагадування слухачеві, співрозмовникові минулих фактів, щоб подати їм факти майбутнього.

МЕТА́ФОРА (гр. *metaphora* ‘перенесення’) – троп, побудований на вживанні слів у переносному значенні на основі подібності за кольором, формою, призначенням, напр.: Вона тримала капелюх у руках, і її *золоте волосся* куйовдив вітер (Ю. Яновський);

Карпат висока голова

Віта безхмарне небо

(Т. Масенко)

Нарешті хмари розступились,

заграло сонце в небесах,

і *коромислом* зачепилась

веселка в небі в двох місяцях...

(В. Грещук)

МЕТОНІ́МІЯ (гр. *metonymia* ‘перейменування’) – троп, побудований на перенесенні значення за суміжністю, тобто на основі тісного внутрішнього чи зовнішнього зв’язку між зіставляваними поняттями, напр.: *Перегукувалися балкони* через вулицю-ріку (С. Журахович);

Чого мовчиш, “невмивана росіє”?

Європа й Захід ніби теж *оглух*

(В. Грещук)

МИЛОЗВУЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ – звукова організація мовлення, гармонійне звучання певних мовних елементів. Засобами досягнення милозвучності мови виступають рима, анафора, епіфора, звукові повтори та ін.

МІМЕЗИС (гр. *mimesis* ‘наслідування’) – правдоподібність тексту, його подібність, але не тотожність із дійсністю; різновид іронії, повтор висловленого іншим із насміхом або навмисним подивом, передражнюванням із насміхом, напр.: [Марія:] Та я ж тільки *ненароком...* [Василь:] *Ненароком, ненароком... ненароком...* Скажи комусь, ніхто і не повірить (О. Слісаренко).

МОВЛЕННЄВА ІМІТАЦІЯ (лат. *imitatio* ‘наслідую’) – своєрідно-особистісне наслідування, повторення сказаного чи написаного будь-ким; спосіб маскуваня під мовлення інших.

МОДАЛЬНІСТЬ (лат. *modus* ‘спосіб, міра’) – граматична категорія, що виявляє відношення мовця до змісту висловлювання, а також відношення змісту висловлювання до об’єктивної дійсності.

МОНОЛОГ (гр. *monos* ‘один’, *logos* ‘слово, мовлення’) – мовлення однієї особи, звернене до широкої аудиторії слухачів, глядачів, читачів із метою цілеспрямованого впливу на них.

МОНОЛОГ ВНУТРІШНІЙ – не об’єктивовані послідовно в реальній, звуковій матерії роздуми, міркування, мовлення ‘про себе’; містить суб’єктивну інформацію, оскільки відтворює заглиблення людини в свій внутрішній світ.

НАПІВПРЯМА МОВА (підрядно-підпорядкована) – введена до авторської мови чужа мова без зазначення її прямої цитації, але з посиланням на мовця та відтворення її стилю. Конструкція з напівпрямої мови нерідко має структуру складнопідрядного речення зі сполучником (сполучним словом) *що*, напр.: Він лаявся, хвалився, що всіх їх знищить, всім їм оддячить (Панас Мирний); Зрання Василь ходив до церкви і пустив між ріднею чутку, що батько з кацапщини вернувся (У. Самчук).

НАРІДНА ЕТИМОЛОГІЯ – назва, яка вживається (на противагу науковій етимології) щодо фактів хибного розуміння походження або значення мовної одиниці, коли їй на основі випадкової формальної подібності або

тотожності з іншою одиницею, знайомішою мовцеві, помилково приписуються і значення чи мотивація, аналогічні цій останній, напр.: *спинжак* зам. піджак; *мазелін* зам. вазелін; *рукомесло* зам. ремесло; *оглух* зам. олух.

НАУКОВИЙ СТИЛЬ – функціональний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі науки та освіти. Характерними ознаками наукового стилю в лексиці є наявність термінології, використання загальноживаних слів тільки в одному з кількох притаманних їм у мові узагальненому значенні, тобто функціональна однозначність слова; використання книжної лексики; емоційна лексика відсутня. У галузі морфології науковий стиль характеризується багатограним вживанням іменників (із перевагою називного і родового відмінків), використанням форм 3-ої особи теперішнього часу дієслів, обмеженістю паралельних морфологічних форм. Синтаксис наукового стилю багатий різноманітними складними синтаксичними конструкціями. Усі мовні засоби наукового стилю покликані забезпечити ясність, точність, об'єктивність, недвозначність, логічність і аргументованість викладу, повноту інформації. Науковий стиль найбільш повно і яскраво проявляється у писемній формі, проте, не втрачаючи своєї специфіки, проникає і в усне мовлення – це стосується різних наукових доповідей.

НЕВЛАСНЕ ПРЯМА МОВА – введена в авторський текст чужа мова, яка зберігає особливості живої мови персонажа, але без цитування і специфічної пунктуації, напр.: Соломія сиділа, обнявши голову руками, і думала. Ні, вона не хоче гинути отут! Як тільки на світ займеться і можна буде йти, вона піде, піде просто... Вона знайде там людей; оддасть їм усі гроші, що висять зашиті в торбинці на шії, а з ними обшукає плавні та знайде Остапа (М. Коцюбинський).

НЕЙТРАЛЬНА ЛЕКСИКА – загальноживані слова, не пов'язані з яким-небудь функціональним різновидом мови, не містять стилістичного забарвлення та стильового призначення, можуть однаково вживатися в усіх стилях; такі слова постають тільки найменуваннями понять, предметів, ознак, дій, процесів тощо. У стилістичній парадигмі вони є нейтральною основою,

домінантою, до якої додаються стилістично забарвлені синоніми, утворюючи певний синонімічний ряд; загальноживана лексика: *вода, дерев'яний, земля, йти, говорити, думати, зелений, навколо, двадцять, мій* та ін. Таким словам протиставляють розряди слів, обмежених у своєму вжитку певним стилем, сферою використання, наявністю додаткових відтінків, емоційної оцінки, напр.: *говорити* – нейтральне слово; *ректи* – застаріле й урочисте; *балакати, теревенити* – розмовне; *гомоніти* – розмовно інтимне; *просторікувати* – зневажливе.

НЕОЛОГІЗМ (гр. *neos* ‘новий’, *logos* ‘слово’) – нове слово, словосполучення, фразеологізм, що з’являється в мові на певному етапі її розвитку і новизна якого усвідомлюється мовцями, напр.: *провайдер, смартфон, блогер, азовець*:

Такі сини у тебе, як орли,
як мужньо йде *азовець*, ніби весь із сталі
(В. Грещук)

НЕПРЯМА МОВА – введена в авторський текст чужа мова як мова автора. Автор лише зазначає, що чужа мова належить іншій особі. Для передачі непрямої мови вживаються переважно лексико-стилістичні засоби авторської мови, через що вона не має виразних рис розмовної мови. Непряма мова передається у формі складнопідрядного речення зі сполучниками *що, щоб, чи, який* та ін., напр.: Марко зауважив, що перш ніж забивати поросля, треба розшукати сіль, бо не будеш носити за спиною не посолене сало. Краще курей нарізати, їх швидше поїсти можна (Григорій Тютюнник).

НОМЕНКЛАТУРНІ НАЗВИ (лат. *nomenclatura* ‘перелік, список’) – це своєрідні етикетки предметів, явищ, понять. В основі номенклатурної назви лежить одиничне поняття, на відміну від терміна (див. **ТЕРМІН**), в основі якого лежить загальне поняття, напр.: *озеро, ріка* – терміни; *Байкал, Дністер, Івано-Франківськ* – номенклатурні назви:

А у *Франківську* сакури цвітуть
і так прекрасно милують нам око,

рожеві й білі, радість нам несуть,
усіх спиняють, ніби ненароком...

(В. Грещук)

НОРМА ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства.

НОРМАТИВНІСТЬ МОВЛЕННЯ – якість мовлення, що витворюється внаслідок добору та реалізації елементів мовної системи, культивованих засобами масової інформації, мовленням акторів театру та кіно, мовленням дикторів телебачення, мовленням у газеті, викладанням у вищій і середній школах як зразкові, нормативні.

ОБРАЗ – результат вияву свідомістю реального об'єкта; вираження думки за допомогою художніх засобів – метафор, порівнянь, епітетів, метонімії, гіпербол тощо. У загальнопоняттєвому змісті індивідуальне подання того чи іншого образу залежить від особистості суб'єкта і від його національно-культурних і соціально-мовних традицій, що усталилися в суспільстві; особлива форма естетичного освоєння світу, що відтворює його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність – на відміну від наукового пізнання, що подається у формі абстрактних понять; персонаж у художньому творі; словесний опис явищ дійсності як засіб вираження художньої ідеї (коли на усталений смисл слова, словосполучення, висловлення “нарощується” додатковий смисл – моральна, етична, релігійна чи інша ідея).

ОБРАЗНІСТЬ – наявність у мовної одиниці слововживань або вже сформованого переносного значення з яскравим, “живим” виражально-зображальним ефектом, побудованим на метафоричних (золоті руки), рідше метонімічних (сивина – про старість) та інших асоціаціях.

ОКАЗІОНАЛІЗМ (лат. *occasionalis* ‘випадковий’) – незвичне, експресивно забарвлене слово, утворене з порушенням законів словотворення

чи мовної норми, яке існує лише в певному контексті, в якому воно виникло, напр.:

Пливе овець отара в білім молоці своєї вовни,

Минає місяць квітів – звіть його *трояндень*

(Б.-І. Антонич)

Вірю, ти зможеш, ти місяць дванадцятий,

в тобі найбільше зібралось сил,

прошу у сотий раз, у *стокільканадцятий*:

мир й Перемогу нам принеси!

(В.Грещук)

ОКСИМОРО́Н, оксюморóн (гр. *oxymoron*, від *oxys* ‘гострий’ і *moros* ‘дурний, безглуздий’) – стилістична фігура, в якій поєднуються протилежні за змістом, контрастні поняття, що спільно дають нове уявлення. “Несумісність” складових частин оксиморона становить основу експресивного ефекту, напр.: *німий крик; гірка радість; А страшно мертвому жити* (В. Симоненко); *Усі ми в золоті і голі* (Т. Шевченко).

ОМО́ГРАФИ (гр. *omos* ‘однаковий’ та *graphos* ‘писати’) – різні слова або їхні форми з однаковим написанням при відмінності звучання (залежно від різного місця наголосу: *за́мок* і *замо́к*; *мука́* і *му́ка*).

ОМО́НИМИ (гр. *omos* ‘однаковий’ та *onoma* ‘ім’я’) – слова або їх окремі граматичні форми, а також стійкі словосполучення, що при однаковому звучанні (або написанні) мають абсолютно різні значення, напр.: *порох* ‘пил’ і *порох* ‘вибухова речовина’; *тур* ‘дикий бик’ і *тур* ‘оберт у танці’ і *тур* ‘етап чого-небудь’. Серед омонімів розрізняють омографи, омофони, омоформи.

ОМОФÓНИ (гр. *omos* ‘однаковий’ і *phon* ‘звук’) – різні слова (переважно їхні окремі граматичні форми), що збігаються звучанням при відмінності їх фонемного складу і, відповідно, графічної передачі, напр.: *лежу́* (від лежати) і *лижу́* (від лизати); *мене* (до я) і *мине* (від минати).

ОМОФОРМИ (гр. *omos* ‘однаковий’ і лат. *forma* ‘форма’) – слова, що мають однаковий звуковий склад тільки в певній граматичній формі: *віз* (іменник) і *віз* (дієслово); *три* (числівник) і *три* (дієслово).

ОНОМАТОПЕЯ (гр. *onomatopoeia* ‘словотворчість, звуконаслідування’) – утворення слів, що умовно відтворюють природні звуки, крики тварин та ін. (*гав-гав, няв-няв, кар-кар, ку-ку* тощо); відбиття звуків навколишньої дійсності за допомогою спеціально дібраних слів, у складі яких повторюються фонemi, що нагадують відповідні звуки (*ишиши* – звуки очерету), а також утворення слів через звуконаслідування (*гавкати, нявкати, кувати, каркати* тощо).

ОРНАМЕНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ (лат. *ornamentum* ‘оздоба, прикраса’) – ознака мовлення, яка створюється сукупністю таких мовностилістичних засобів, особливо лексичних, синтаксичних і ритмомелодійних, якими оздоблюється мовлення в усіх його стилях (окрім офіційно-ділового стилю в його писемній формі). Орнаментация мовлення має бути стилістично виваженою, вмотивованою.

ОФІЦІЙНО-ДІЛОВІЙ СТИЛЬ – функціональний різновид літературної мови, що використовується в офіційному спілкуванні (між установами, окремою особою та установою, між посадовими особами; ділові взаємини на виробництві тощо). Це і стиль державних документів-указів, договорів, законів, кодексів, актів та ін. Особливість ділових документів у тому, що вони характеризуються високим рівнем стандартизації мовних засобів. Найхарактерніші особливості офіційно-ділового стилю такі: точність формулювань, гранична чіткість у висловленні думок; ясність, логічність, аргументованість викладу, стислість у передачі думок; широке вживання усталених словесних формул; використання, як правило, тільки нейтральної лексики, вживання віддієслівних іменників, професійної термінології, ділової лексики; використання складних синтаксичних конструкцій, зокрема складнопідрядних речень, прямий порядок слів.

ПАЛІНДРОМ (гр. *palindromeo* ‘той, що повертається’) – віртуозна віршова форма, в якій віршовий рядок можна читати зліва направо й навпаки

при збереженні змісту; слово, фраза або вірш, що мають тотожний смисл під час читання зліва направо та справа наліво або інший смисл за читання справа наліво. В Україні до паліндрому зверталися поети барокової доби. Сучасні поети не часто використовують паліндром, хоч він наявний у М. Мірошніченка, А. Мойсієнка. Так, в А. Мойсієнка є збірка ‘Віче мечів: Паліндроми’, напр.:

Козакою у казок...

Се – пес

Чи лева велич?

Велес об жах аж – бо се лев.

Лева ракува тою бідою одіб’ю, отаву кара вел –

Мечем.

Ереб бокатого так обере –

Що в холод ідо лохвоц!

О ружо-журо...

Було, гра щбоку кобзар-голуб,

А на дуду – Дана... А лодія ідола

(Ідол гув у глоді)

На красу – вус-аркан.

Дід:

– Ого! – й мечем його.

І розкотив виток зорі –

Як олива вилося... Я сволок зорі мечем –

і розколовся.

Козакою у казок

(А. Мойсієнко)

ПАРАДÓКС (гр. *paradoxos* ‘несподіваний, дивний’) – твердження, висловлення, що містить у собі, на перший погляд, внутрішню суперечність, логічну несполучність, тобто одна частина речення ніби заперечує іншу, напр.:

Світ, бачся, широкий, –

Та нема де прихилитись

(Т. Шевченко)

ПАРАЛЕЛІЗМ, паралельні мовні одиниці (гр. *parallelos* ‘той, що рухається поряд’) – стилістичний засіб, фігура однакової синтаксичної побудови, розміщення схожих за певною ознакою членів речення або речень, своєрідне дублювання чого-небудь, напр.:

Як ми кохалися, як голубів пара,
Тепер розійшлися, як чорная хмара

(Л. Костенко)

ПАРО́НІМИ (гр. *para* ‘біля, поряд’ та *опута* ‘ім'я’) – слова, що при повній або частковій семантичній відмінності є дуже подібними за формою, внаслідок чого можуть сплутуватися в мовленні або спеціально обіграватися зі стилістичною настановою, напр.: *покажчик, показник; білуга, білуха*.

ПАРОНІМІЧНА АТРА́КЦІЯ див. **ПАРОНОМА́ЗІЯ**

ПАРОНОМА́ЗІЯ (гр. *paronomasia*, від гр. *para* ‘біля, коло’, *onomazi* ‘називаю’), **паронімі́чна атра́кція** – різновид гри слів, фігура мови (стилістична фігура), що полягає у навмисному зближенні далеких за походженням, але близьких за звучанням у контексті паронімів і взагалі співзвучних слів або їхніх форм із певною стилістичною настановою; зіткнення слів, близьких за звучанням, але різних за смислом, у тому самому висловленні, напр.: *Любіть тваринку і травинку, і сонце завтрашнього дня* (Л. Костенко); *Страшніша огнених геєн, голодна хіть зажерливих гієн* (Б. Олійник). Елементами паронوماзії можуть бути й слова з різними граматичними характеристиками, напр.: *жертви – жертви; степ – стерп – серп; звідки – свідки; свіча – свічадо*.

ПАРЦЕЛІ́ЯЦІЯ (гр. *parceler* ‘ділити на дрібні частини’) – поділ речень на самостійні компоненти (одне речення розбивається на кілька частин), що посилює й увиразнює кожен відособлений компонент, а також розвантажує смислову і граматичну структуру вихідного речення, напр.: *Зранку рушився вітер. Як чабан овець, гнав прудко кудись отару сірих хмар. Розпатлав верби в*

березі й зашелестів очеретами. Холодно було. В обід пустився дощ. Дрібний, холодний, як восени (А. Головка).

ПАУЗА (лат. *pausa*, від гр. *pausis* ‘припинення’) – більш або менш тривалі тимчасові зупинки, перерви в мовленнєвому потоці, що виступають засобом смислового, психологічного, граматичного, логічного або емоційного виділення слова, синтагми; перерва в мовленні, якій акустично відповідає відсутність звучання, а фізіологічно – зупинка в роботі мовленнєвого апарату. Пауза постає одним із елементів інтонації, що бере участь у звуковій організації речення та його складників, визначальним чинником його членування, виділення відокремлених членів тощо.

ПЕЙОРА́ЦІЯ (лат. *pejor* ‘гірше’) – погіршення, зниження стилістичного (конотативного) значення слова або виразу. Це надзвичайно легко простежити щодо біблійних висловів. Ураховуючи високе стилістичне звучання в текстах Біблії, їхнє використання в побутовому та публіцистичному стилях може зумовити негативне сприйняття з боку частини співрозмовників або читачів.

ПЕРЕНО́СНЕ ЗНА́ЧЕННЯ – похідне, вторинне лексичне значення слова як мовної одиниці, що розвивається з прямого, вихідного значення та постає внаслідок переносу прямого (основного) позначення предмета на новий предмет, напр.: порожнє відро і *порожні обіцянки*; соковитий фрукт і *соковита мова*; слухати твори, написані композитором Лисенком і *слухати Лисенка*; одне зі значень багатозначного слова, що пов’язане з основним значенням і виникло внаслідок перенесення назви на інший предмет чи явище за подібністю, суміжністю чи функцією; значення вторинне, вивідне, не вільне лексичне значення, а пов’язане з прямим, якому воно протиставлене й на тлі якого усвідомлюється.

ПЕРИФРА́ЗА (гр. *periphrasis* ‘описовий вислів, зворот’) – слова, усталені словосполучення (зрідка – речення), що є образно-переносними і описовими найменуваннями предметів, явищ, істот, осіб тощо; один із видів тропів, напр.: *чорне золото* ‘вугілля’; *корабель пустелі* ‘верблюд’; *другий хліб* ‘картопля’;

Лесин край ‘Волинь’; *цариця полів* ‘пшениця’; *чужий карлик* ‘рашист’: А ззаду топче землю *чужий карлик* (В. Грещук).

ПЕРІОД (гр. *periodos* ‘круглий шлях, обертання’) – особлива синтаксична конструкція, побудована з гармонійно організованих частин, які, замикаючись у коло, створюють у логічному та інтонаційному плані цілком завершену й своєрідну одиницю мови. З боку змісту період характеризується розгорненим викладом теми, а з боку форми – впорядкованим розташуванням компонентів і ритмічністю. У періоді виділяються дві взаємно зрівноважені частини: засновок і висновок, між якими є пауза, напр.:

Нехай обдурений я сном,
Нехай осміяний без жалю,
Нехай замість весни і раю
Ридає вітер за вікном, –
О хай розвіялися сни,
Хай ті ж і сум, і жаль, і муки,
Але я й досі чую звуки
Моєї дивної весни

(Олександр Олесь)

Окрім класичних періодів є різновиди цих конструкцій: **незамкнений (обертаний)** період починається з висновкової частини, а паралельно-членна конструкція йде після паузи: *Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м’яку, веселу сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись часом униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах* (О. Довженко).

Обірваний період будується як класичний, але висновок відсутній зовсім або замінюється якимось вигуком чи синтаксичною конструкцією, що заперечує можливість здійснення того, про що йшлося в засновку, напр.:

Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!..

(І. Франко)

Обрамлений період має однаковий початок засновку й висновку, напр.: Життя в степу; де кочували скіфи, де гуляли вітри, де ішли дощі, де падав сніг і де взагалі бувало іноді холоднувато, – таке життя схияло до нежитю, до ангіни, до радикуліту і тому за таких умов неминуче повинна була виникнути скіфська терапія, яку ми пропонуємо назвати скіфотерапія (Ю. Шанін).

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (лат. *persona* ‘особа’ та *ficatio*, від *facio* ‘роблю’), **уособлення** – троп, який ґрунтується на наділенні явищ природи, тварин, рослин, предметів неживої природи, абстрактних понять якостями, властивостями людини, напр.: *Сонце реготалося* над ним, *посилало* до него свої промені, *пестило* его, як мама рідна (В. Стефаник);

*Ходила яблуня і стукала у вікна;
Бульдозер до кінця не викорчував сад.
І яблуня одна, нікому непідзвітна,
Хазяїна свого шукала навздогад*

(Л. Костенко)

*Зажурились верби і сумні тополі,
стогне в полі жито, похилився мак*

(В. Грещук)

ПІДТЕ́КСТ – підкатегорія інформативності, інформація, закладена імпліцитно у вербальній формі макрознака і виявлювана на її ґрунті в дискурсі; передається додатковими, стилістичними значеннями мовних одиниць, їхньою конотацією; прихована інформація, яка має подвійну природу: два потоки повідомлення, що прямують паралельно, – один, виражений експліцитно, інший, створюваний імпліцитно.

ПЛЕОНАЗМ (гр. *pleonazmos* ‘надмірність, надлишок’) – фігура мови, побудована на повторенні слів або афіксів із тотожними, подібними і взагалі взаємодубльованими значеннями – повторенні, на перший погляд, зайвим, але насправді не позбавленим певних семантичних і стилістичних функцій, напр.: Не криком нежданого горя виливається її люта туга, не гарячими слізьми розливається вона по змарнілому обличчю, а *німа-мовчазна* – вона пронизує її наскрізь (Панас Мирний);

Тут з *діда-прадіда* живе моя сім’я,
в нас мати для усіх *одна-єдина!*

(В. Грещук)

ПОВТÓР – фігура мови, що полягає у повторенні в певній послідовності звуків, слів або їх частин, висловів для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту, напр.:

На кичери, гори, ліси,
Мілкового срібла басейни –
Навпрошки, навскоки, навкоси,
Навпрямки, навперейми!

(Б.-І. Антонич)

А травень точно компенсує все,
що *наробила нам війна погана!*

(В. Грещук)

Із-поміж повторів виділяють **посилювальний повтор**. Суть цієї фігури в тому, що повторюється та сама лексема, але в супроводі інших слів, котрі посилюють її виразові якості:

Дерева мене чекають,
І *падає* *листя* на стежку,
І *падають* *зорі* в долоні,
І *падає* *сон* у траву

(І. Драч)

Ти ще не наїлася, ти ще не напилася,

ти ще не скалічила, не вбила до тла?

(В. Грещук)

ПОЕТО́НІМ – ім'я в літературному творі, у художньому мовленні, що виконує поряд із номінативною характеристичною, ідеологічною та стилістичною функцією, вторинне щодо реальної онімії із властивою для нього динамічною семантикою, напр.: *Мар'яна, Петрусь і Петро, Оксана, Катруся, сотник Іван, Хома, Наум, Україна* (з поеми “Мар'яна-Черниця” Т. Шевченка).

ПОЛІЛЮ́Г (гр. *polys* ‘численний’, *logos* ‘мовлення’) – синтаксична конструкція, що відтворює мовлення групи людей (більше двох).

ПОЛІСЕМІ́Я див. **БАГАТОЗНА́ЧНІСТЬ**

ПОЛІСИНДЕТОН (гр. *polysyndeton* ‘багатосполучниковість’), **багатосполучниковість** – фігура мови, що полягає у повторенні однакових сполучників між однорідними членами простого речення або між предикативними частинами складносурядного речення для логічного й емоційного виділення кожного із складників висловлювання, напр.: *Тільки полум'я од вогнища то шугало вгору червоними шпичками, то гнулося дугою од вітру, то й зовсім загасало* (Григір Тютюнник);

Ти там, *де* ліс шумить, *де* течуть ріки,
де сонце день завершує, в полях...

(В. Грещук)

ПОРІВНЯ́ННЯ – фігура мови, що полягає у зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших, напр.: *Сплив вересень синій, як терен. Жовтень палає, червоний, як глід* (О. Гончар);

А те омріяне, очікуване завтра
непереможною ходою вже іде,
воно горить, *неначе в полонині ватра*,
і полум'ям яскравим мир несе

(В. Грещук)

ПОРЯДОК СЛІВ – послідовне розміщення слів у реченні з урахуванням лінійного правостороннього характеру тексту. Українській мові властивий вільний порядок слів, тобто слова переважно не мають постійно закріпленої за ними граматичної чи синтаксичної позиції. Залежно від місця у реченні підмета і присудка розрізняють **прямий і зворотний порядок слів**. Поширеним є прямий порядок слів, коли підмет передує присудкові, напр.: *День згасав. Сонце сіло за лісом*. При зворотному порядку слів присудок передує підметові, напр.: *Наближався поїзд. Біля дороги росли великі дерева*. На відміну від прямого і зворотного порядку слів інверсія є стилістично маркованою формою (див. **ІНВЕРСІЯ**).

ПРАВИЛЬНІСТЬ І ЧИСТОТА МОВЛЕННЯ – риторичний аспект спілкування, складник комунікативної компетенції адресанта, його культури мовлення, пов'язаний із дотриманням усних чи писемних норм літературної мови.

ПРЕДМЕТ СТИЛІСТИКИ – стилістична система національної мови, те, що є стилістичним у засобах усіх інших систем (рівнів) цієї мови; інтелектуальні (сміслові) та експресивні відтінки співвідносних, паралельних чи синонімічних виразів мови, функціональні різновиди мови, засоби і шляхи організації та використання виразових, зображувальних засобів мови в різних стилях літературної мови і літературного мовлення.

ПРІКАЗКА – стійкий вислів здебільшого фольклорного походження, який образно розкриває певне явище з погляду його емоційно-експресивної оцінки. Приказка близька до прислів'я, але без повчального змісту, висловлює незавершену думку, є частиною судження, може бути елементом байки або прислів'я, напр.: *Сорока на хвості принесла; Кіт наплакав; Більше щастя, як розуму*.

ПРІКЛАДКА, апозіція – означення, виражене іменником, що корелює з опорним словом у роді, числі й відмінку; характеристика предмета шляхом його паралельного називання, напр.: *народ-переможець, дівчина-спортсменка, жінка-космонавтка, звіробій-трава, Дніпро-ріка, гульвіса-місяць*:

Гульвіса-місяць бігав вперто,
все було видно аж здаля!

(В. Ґрещук)

ПРИСЛІВ'Я – стійкий вислів переважно фольклорного походження, часто ритмічний за будовою, що має повчальний зміст, синтаксично закінчений, напр.: *Що посієш, те й пожнеш; До кого пристанеш, таким і сам станеш; Як дбаєш, так і маєш.*

ПРОСО́ДІЯ (гр. *prosidia* ‘приспів, наголос’) – система надсегментних (фонетичних та ін.) засобів: мелодика, наголос, висота тону, тембр, часокількість, тривалість, сила голосу; наголошення, що накладаються на лінійну послідовність звуків.

ПРОСТОРИ́ЧЧЯ – один із структурно-функціонально некодифікованих різновидів загальнонародної мови, який, не будучи обмеженим територіальними або вузькосоціальними рамками, разом із діалектами та жаргонами протистоїть літературній мові, її розмовному стилю; для просторіччя характерним є функціонування таких слів, як *транвай, бухвет, тухлі*, слів із різко зниженим експресивним забарвленням, напр.: *видра, пантера, свиняка* (про людей) тощо.

ПРОФЕСІОНАЛІ́ЗМ (лат. *profesio* ‘заняття, фах, спеціальність’) – слово або вислів, притаманний мові певної професійної групи. Звичайно професіоналізми називають емоційно забарвлені елементи, що виступають як розмовні синоніми – еквіваленти до стилістично індивідуальної професійної номенклатури чи слів-термінів і часто виходять за межі літературної норми, напр.: у мовленні водіїв кермо – *бублик*; у друкарів і журналістів помилка – *ляп*; у вчителів та викладачів час між уроками (лекціями) – *вікно*.

ПРЯМА́ МО́ВА – дослівно відтворене мовлення самого автора або іншої особи. Здебільшого вводиться у текст словами автора, у яких він зазначає її авторство, напр.: Марко піднімає до місяця доньчину голову, вдивляється в її обличчя, пальцями витирає її сльози і не радісно, а жалісно посміхається до неї. – *Яка ж ти гарна, доню, кровинко моя* (М. Стельмах).

ПРЯМІ ЗНАЧЕННЯ – первинне (основне, стрижневе) лексичне значення слова на відміну від вторинного, переносного; безпосередньо вказує на співвіднесеність слова з явищем об'єктивної дійсності й історично закріплене у свідомості мовців: *шовк* ‘волокно, що виділяється гусеницями шовковицевого шовкопряда’, напр.: У якимсь селі один вчитель почав вчити своїх учеників *шовк* здобувати (М. Кропивницький); *шоколад* – ‘ порошок із розтертого насіння какао, переважно приправлений цукром і прянощами, що йде на виготовлення кондитерських виробів’, напр.: Для приготування шоколадного напою у мандрівці в горах ми брали *шоколад* у порошку, так смачно виходить, якщо його залити окропом (Голос України. 14.07.2006).

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ – один із функціональних стилів літературної мови, який обслуговує широку сферу суспільних стосунків. Найповніше він використовується в газетах, суспільно-політичних журналах, на радіо, телебаченні. Публіцистичному стилю властиві дві основні, нерозривно поєднані функції інформативності і впливу. Цей стиль характеризується популярністю, образністю, полемічною загостреністю, яскравістю передачі думки. Лексика публіцистичного стилю представлена широким вживанням суспільно-політичної термінології, вживанням слів і зворотів, що відбивають специфіку суспільного життя. Публіцистичний стиль характеризується використанням різноманітних морфологічних засобів, зокрема словоформ із суфіксами *-ість*, *-ств(о)*, *-цтв(о)*, *-інн(я)*, *-енн(я)*, *-анн(я)*, *-іст* та ін., вживанням складних слів, дієслівних форм наказового способу в різного типу закликах, дієприкметників пасивного стану минулого часу тощо. Для синтаксису публіцистичного стилю характерне вживання іменних словосполучень, речень з однорідними членами, різних відокремлень, риторичних запитань і звертань, складних речень, приєднувальних конструкцій тощо.

ПУРІЗМ (лат. *purus* ‘чистий’) – напрям у лінгвістиці, прихильники якого закликають до очищення мови, до дотримання чистоти мови або стилю у мовленні (уникнення іншомовних слів, жаргонізмів, діалектизмів, вульгаризмів, суржику тощо); прагнення очистити й захистити рідну мову від іншомовного

впливу. Пуризм має позитивний (турбота про самобутній розвиток національної культури та мови, звернення до багатств рідної мови, використання її лексичних, морфологічних, синтаксичних, словникових надбань, уникнення надлишкового вжитку іншомовних термінів, наприклад, у науково-технічній літературі використовуються іншомовні терміни, що легко можуть бути замінені на власне українські: *імпеданс* – *повний опір*; *реактанс* – *реактивний опір*; *блінкер* – *показчик*; *фідер* – *лінія*) і негативний зміст (суб'єктивність, неісторичність розуміння розвитку мови, відмежування від усталених інтернаціональних зв'язків між народами і мовами, нав'язування штучних обмежень у вжитку тих чи тих слів); культурно-мовні погляди (можуть інколи поставати основою мовної політики), що спрямовані на надмірне обмеження іншомовних впливів – проникнення іншомовних слів, варваризмів, ненормативних елементів (діалектизмів, професіоналізмів, неологізмів), тенденція до очищення літературної мови від будь-яких іншомовних впливів, неологізмів тощо.

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ (лат. *reminiscentia* ‘спогад’) – відгомін у творі якихось мотивів, образів іншого твору, напр.:

Розміняли берег на причали –

Правнуки погані і малі

(В. Калашник)

Весна й війна, усе змішалось,

доволі дивні відчуття,

з журбою радість обійнялась –

контрастні надто почуття...

(В. Грещук)

РЕТАРДАЦІЯ (лат. *retardacio* ‘уповільнення, затримка’) – композиційно-стилістичний прийом уповільнення оповіді, затримки розвитку сюжету вставленням у текст позафабульних елементів – описів пейзажу, приміщення, де відбувається дія, екскурсу в минуле персонажа, розлогий філософський роздум автора, обширної розповіді персонажа, ліричного

відступу. Це робить твір стилістично різноманітним, насиченим, наприклад, опис природи в оповіданнях, повістях І. Нечуя-Левицького та ін.; різного типу повтори в українських думах, що створюють ефект уповільнення оповіді.

РЕТРОСПЕКЦІЯ (лат. *retro* ‘назад, у зворотному напрямі’, *spectare* ‘дивитися’) – вияв текстового хронотопу, звертання до минулого в тексті; ознака континууму, що полягає у поверненні до минулих подій у часі та просторі зображуваного в тексті світу, напр.:

Щось, напевно, не так нам пішло,
щось в нас, мабуть-таки, зіпсулося,
заздрить вічно нам хтось і давно:
тягнем шлейф цей ще із минулого!

(В. Грещук)

РЕФЕРЕНЦІЙНІСТЬ (англ. *refer* ‘співвідносити, посилатися’, лат. *referens* ‘той, що відносить’) – текстово-дискурсивна категорія, що виявляється у співвіднесенні комунікантів і тексту з дійсністю, ґрунтується на співвідношенні модельного, породженого авторською свідомістю текстового світу з реальною дійсністю, її подіями, ситуаціями, фактами, предметами, особами.

РЕФРЕН (фр. *refrain* ‘приспів’) – уривок тексту, який час від часу повторюється, допомагаючи тіснішому об’єднанню його компонентів і наголошуючи на певному аспекті думки, напр.:

Літній вечір... Гори в млі,
В золоті вершини...
А під ними ллється десь
Пісня України...
Гасне вечір... Сон обняв
Гори і долини...
А між горами літа
Пісня України...
Ніч давно... Заснуло все...

Тільки море плине
Та щебече понад ним
Пісня України

(Олександр Олесь)

РІМА – одна з фонетико-стилістичних ознак мовлення, його інтонаційне оформлення. Сутність рими полягає в дотриманні певної милозвучної узгодженості, в розташуванні однакових чи близьких звуків у кінці слова, напр.:

Так місяць з хмарами *сьогодні*
у небі влаштував *парад*,
а ген далеко, десь в *безодні*,
з зірок розлився *водоспад*

(В. Грещук)

РИТМОМЕЛОДИКА (гр. *rhythmos* ‘такт, розміреність, узгодженість’) – інтонаційно-семантична та ритмічна організація мовлення, що визначається його надсегментними ознаками; побудова речень мови за інтонаційними (пониження і підвищення голосу) та ритмічними (розповідні, питальні, окличні речення) моделями.

РИТО́РИКА (гр. *rhetorike* ‘ораторське мистецтво’) – наука про красномовство, ораторське мистецтво; теорія виразного мовлення, що вивчає найефективніші способи побудови мовлення. Термін риторика з’явився зі значенням “уміння, вправність, мистецтво говорити” та став назвою методичних посібників із гарної мови, підручників вимови.

РИТОРІ́ЧНЕ ПИТА́ННЯ – фігура мови, що використовується як засіб відтворення діалогу з уявним співрозмовником, оформлюється питальним реченням. Запитання адресатові не розраховане на відповідь, бо відповідь або неможлива чи зайва, або вона вміщена чи смислово конденсована в самому запитанні, напр.:

Хто може випити Дніпро,
Хто властен виплескати море,
Хто наше злото-серебро

Плугами правди переоре,
Хто серця чистого добро
Злобою чорною поборе?

(М. Рильський)

РИТОРІЧНИЙ ВІКЛИК (гр. *rhetorike* ‘ораторське мистецтво’) – висловлення, у якому емоційний зміст домінує над інформаційним, напр.: *Що за краса над цим неоссяжним і розлогим Дніпром!* (А. Яна); *Яка ж прекрасна в нас з тобою Україна!* (В. Грещук)

РОЗМÓВНА ЛÉКСИКА – слова розмовної мови, що протиставляються стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням, напр.: *класно, люксово* ‘гарно, чудово’, іронічно-зневажливе ставлення передають фамільярні, грубі лексеми типу *базіка, гуляка, чимчикувати* тощо.

РОЗМÓВНИЙ СТИЛЬ – різновид усного літературного мовлення, який виконує функцію повсякденного спілкування людей на виробництві й у побуті, в особистому і громадському житті. Типовими ознаками цього стилю є діалогічна форма розмови, використання найрізноманітніших груп загальноповживаної розмовної лексики, простих синтаксичних конструкцій. Специфічні умови функціонування розмовного стилю зумовлюють широке використання позамовних факторів (міміка, жести), емоційно-експресивної лексики і фразеології, часток, вигуків, вставних слів, звертань. Елементи розмовного стилю використовуються також у писемній літературній мові, зокрема в художніх творах.

САРКА́ЗМ (гр. *sarkasmos* ‘терзання’) – їдка, викривальна, дошкульна насмішка, сповнена крайньої ненависті та презирства. Сарказм позбавлений подвійного, прихованого дна, як іронія, близько до якої перебуває, а виражається прямо. Сарказмові притаманне поєднання гніву, ненависті з гіркою насмішкою. Об’єктом сарказму є здебільшого речі небезпечні, різко негативні й аморальні, наприклад, поеми “Сон”, “Кавказ”, “Юродивий” Т. Шевченка та ін.

У сучасній літературі до сарказму вдаються Д. Павличко, І. Драч, В. Цибулько та ін.

САРКАСТІЧНЕ МОВЛЕННЯ (гр. *sarcasmos*, від *sarcazo* ‘розриваю м’ясо’) – в’їдливе, викривальне (особливо у формі дошкульної насмішки), часто сповнене крайньої ненависті, гнівного презирства, які виявляються не приховано, а прямо.

СЕНТЕНЦІЯ (лат. *sententia* ‘думка’) – афоризм, що має повчальний зміст, життєву настанову, напр.: *Не зближуйся з людьми, в яких надто гнучке сумління* (Ежен Делакура).

СІМВОЛ (фр. *symbole* ‘символ’, від гр. *symbolon* ‘умовний знак, натяк’) – предметний або словесний знак, що опосередковано виражає сутність певного явища (*лотос* – символ божества в індійців; *хліб-сіль* – символ гостинності в українців; *блакитний колір* – символ надії тощо); має філософську смислову наповненість, тому не тотожний знакові, напр.:

Ну а чого ми маєм з вами
ділити дах і *хліб та сіль*,
коли ви вперто поміж нами
розсіюєте “руській мір”?

(В. Грещук)

Символ пов’язаний із міфом, вірою, поезією, почасти наукою, але не зводиться до них, тяжіє до певного узагальнення, на відміну від алегорії, що виявляється в конкретному образі. Символ постає процесом активного перетворення внутрішнього на зовнішнє, не збігається за своїм значенням із будь-яким знаком; багатозначний предметний образ, що об’єднує між собою різні плани художнього відтворення дійсності на ґрунті їхньої суттєвої спільності, спорідненості.

СИМПЛЮКА (гр. *symploke* ‘переплетення’) – поєднання у висловленні анафори та епіфори у двох або більше рядках вірша, частинах речення, тексту, напр.: *Я від вовка утік, я від лисички утік, я від зайчика утік* (казка “Колобок”);

побудова, у якій у паралельних синтаксичних частинах однакова середина в різних лексичних початках і кінцях цих частин, напр.: *Зі старшими будьте ввічливі, і завжди будьте скромними.*

СИНЕ́ЗИС (гр. *synesys* ‘поєднання, зустріч, розуміння’) – неправильне узгодження слів унаслідок більшої уваги до вираження поняттєвого смислу, ніж до дотримання граматичних правил, напр.: [Понюхно:] *А ви це правду казав?* [Олег Черногуз:] *А тут ще лейтенаша моя біжить* (П. Загребельний).

СИНЕ́КДОХА (гр. *synekdoche* ‘співвіднесення, співрозуміння’) – троп, побудований на кількісній заміні: однина вживається замість множини, частина замість цілого, видова назва замість родової, напр.:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі

(Т. Шевченко)

Я обожнюю край свій, то наша земля,
ми не зможемо жити без неї,
зазіхнула жахлива *рука москаля*,
та ми стали стіною за неї!

(В. Грещук)

СИНО́НИМИ (гр. *synonymos* ‘однойменний’) – слова або їхні окремі значення, що при повній чи частковій формальній відмінності мають тотожні або майже тотожні значення, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами, напр.: *Все... мучить, гризе і точить* душу (Н. Кобринська);

*Розпука й розпач, біль та гнів,
ненависть лезом душу ріже,
від тих скажених ворогів*

За різними критеріями класифікації синоніми поділяють на кілька різновидів:

абсолютні, або **повні** – повністю рівнозначні й загалом тотожні за вживанням, тобто стильовою сферою функціонування, емоційно-експресивною характеристикою, частотністю, сполучуваністю, напр.: *хуга, віхола; ослін, лава; мука, борошно*;

семантичні, поняттєві, ідеографічні – стилістично нейтральні слова, які відрізняються додатковими значеннєвими відтінками, обсягом семантики, напр.: *будинок, кам'яниця; любити, кохати, боготворити*;

стилістичні – тотожні за значенням слова, але різні за експресивно-емоційним забарвленням, сферою вживання, приналежністю до функціональних стилів української мови, напр.: *хвалько, хвастун, задавака*;

семантико-стилістичні – це синонімічні слова, що відрізняються і додатковими значеннєвими відтінками, і стилістичною забарвленістю, напр.: *поганий, бридкий, гидкий, паскудний, осоружний, мерзенний, кепський*;

загальномовні, постійні – слова, що перебувають у синонімічних зв'язках незалежно від контексту, напр.: *сум, смуток, журба, печаль, туга*;

контекстуальні – слова, які зближуються своїми значеннями і вступають у синонімічні зв'язки лише у контексті, напр.: Ще пам'ята донині *сивий* Львів рядки друкованих уперше літер (Д. Павличко) – прикметник *сивий* вживається як синонім до *старий, древній, давній, стародавній*;

спільнокореневі – синонімічні слова, що мають спільний корінь, а різняться семантичними відтінками, особливостями, стилістичним забарвленням, напр.: *темрява, темінь, темнота, тьма, пітьма*.

СЛЕНГ (англ. *slang* 'жаргон') – сукупність своєрідних жаргонізмів, лексичний і стилістичний пласт розмовних, напівнормативних слів, якими

позначається грубувато-фамільярне, інколи й гумористичне ставлення мовця до об'єкта мовлення.

СЛОВА́-ПАРАЗІ́ТИ – стилістично, функціонально зайві, небажані, значеннєво безплідні слова, сполучення слів, які затемнюють смисловий сенс сказаного чи написаного, напр.: *ну...*, *теє-то як його* тощо.

СЛОВОСКЛАДА́ННЯ (поєднання синонімічних пар) – один із способів морфологічного словотворення, при якому нове слово утворюється шляхом об'єднання в одне ціле двох чи кількох слів. Використовується в мові не стільки як словотворчий, скільки як стилістичний засіб, адже поєднання синонімів є першим ступенем ампліфікації (див. **АМПЛІФІКА́ЦІЯ**). Майже всі слова, сконструйовані в такий спосіб, зберігають образність, експресивність, напр.: *І так мені легко, так весело, що я забула про все на світі, – не забувала тільки, що він біля мене, обнімала-пригортала його і сльозами молила-просила* (Панас Мирний).

Виняток становлять слова-терміни, позбавлені образності: *технік-механік; лікар-еколог*.

СТАРОСЛОВ'Я́НІ́ЗМ, церковнослов'яні́зм – лексичне, фонетичне, фразеологічне запозичення зі старослов'янської мови. Одні старослов'янізми входять у лексику сучасної мови як органічна частина, напр.: *єдиний, благополучний, небезпечний*, інші використовуються зі стилістичною метою, напр.: *Німим отверзуться уста; прорветься слово, як вода, і дебрь-пустиня неполита, зцілющою водою вмита прокинеться...* (Т. Шевченко);

Не буде більше так ніколи,
ми не дозволимо всім вам
цуратися своєї мови,
ганьба вам, люди, стид і срам!

(В. Грещук)

СТИЛІЗА́ЦІЯ – стилістичний спосіб свідомого переймання й використання своєрідних мовних засобів, переважно лексичних і граматичних, які властиві певному стилю, жанру.

СТИЛІСТИКА – розділ мовознавства, що вивчає закономірності існування та структурну організацію суспільно зумовлених різновидів мови – функціональних стилів; мовні одиниці з погляду додаткового експресивно-стильового забарвлення; цілеспрямований вибір мовних засобів, що відповідає стильовим і стилістичним нормам.

СТИЛІСТІЧНА НОРМА (лат. *stylus*, від гр. *stylos* ‘паличка для письма’) (лат. *norma* ‘правило’) – норма, що визначає доцільність використання мовно-виражальних засобів у конкретному лексичному оточенні, відповідній ситуації спілкування. Стилiстична норма встановлює параметри використання унормованої одиниці (слова, словоформи тощо) певним стилем літературної мови, напр.: стилістичною нормою для слів *автобіографія*; *службова записка*; *витяг з протоколу*; *угода* постає їхнє використання в офіційно-діловому стилі. Вживаючись в інших стилях літературної мови, стилістична норма містить у собі відтінок офіційності. Нестягнені (*золотая*, *веселая* та ін.) і короткі (*зелен*, *повен*, *красен* тощо) форми прикметників використовуються у художньому стилі (фольклорі, поезії), це виступає їхньою стилістичною нормою, а вживання їх, наприклад, в офіційно-діловому стилі є неприпустимим. Використання цих елементів в інших стилях можливе за умови відтворення народнописанного відтінку, що не порушить відповідної стилістичної норми.

СТИЛІСТІЧНА ФІГУРА (лат. *figura* ‘образ, вигляд’) – мовностилістичний зворот, що полягає в особливій синтаксичній організації висловлення для досягнення відповідного виражально-зображального ефекту. Разом із тропами вони становлять основу стилістично-виражальних засобів мови.

СТИЛІСТІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ – додаткове значення (один із видів конотації) мовної одиниці, що напластовується на її предметно-поняттєвий або граматичний зміст. У ширшому розумінні об’єднує стильове та власне стилістичне значення.

СТИЛІСТІЧНІ ФУНКЦІЇ ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ – функції різнотипних граматичних одиниць, які, крім вираження певного граматичного змісту, за певних умов можуть бути ще й носіями стилістичного значення. Стилiстичні можливості граматичних мовних одиниць ґрунтуються на значеннєвій природі кожної граматичної одиниці і категорії та способах їх використання у відповідному контексті. Різноманітні стилістичні функції можуть виконувати такі граматичні одиниці, як частини мови, граматичні категорії, типи речень тощо.

СТИЛІСТІЧНО ЗАБАРВЛЕНА (маркована) ЛЕКСИКА – це та лексика, яка співвідноситься з одним чи кількома, але не з усіма стилями, напр.:

Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок *воркоче*

(Олександр Олесь)

Стилiстично забарвлена лексика містить у собі емоційно-експресивні та оцінні компоненти лексичного значення. Таким словам, окрім власне номінативного значення, властиве і стилістичне. Стилiстично маркована лексика протиставляється нейтральній лексиці за різними ознаками: 1) співвіднесеністю із функціональними стилями: *розказувати* (нейтральне слово) – *доводити до відома* (офіційно-діловий стиль) – *оповідати* (розмовний стиль); 2) протиставленням за ознакою “сучасне – застаріле”: *спальня* – *спочивальня*; 3) протиставленням за ознакою “книжне – розмовне”: *комунальна квартира* – *комуналка*; 4) протиставленням за ознакою “загальнонародне – діалектне”: *абрикоси* – *жерделі*; 5) протиставленням за ознакою “нейтральне – жаргонне”: *гроші* – *бабки*; 6) протиставленням за ознакою “нейтральне – термінологічне”: *укол* – *ін’єкція*.

СТИЛІСТІЧНО ОБМЕЖЕНА ЛЕКСИКА – лексика, яка використовується переважно тільки в певній сфері мовлення (лексика офіційно-ділова, професійно-виробнича тощо).

СТИЛЬ (лат. *stilus, stylus* ‘загострена паличка для письма’, згодом ‘манера письма’) – це сукупність мовних засобів, вибір яких зумовлюється змістом, метою та характером висловлювання. Розрізняють такі основні функціональні стилі сучасної української літературної мови: розмовний, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній, конфесійний, епістолярний.

СЎРЖИК (букв. ‘суміш жита з пшеницею, ячменю з вівсом і т. ін.’, а також ‘борошно з такого зерна’) – мова, в якій штучно об’єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов. У художній мові суржик – стилістичний засіб типізації та індивідуалізації персонажів, створення комічного, іронічного ефекту, напр.: Ти Леську з тридцять другої групи в училищі *помниш? Крашена така, нічо особенне!* Так вона тепер в Італії, в цій, ну такий *город* з водою *тіна* як *Венеція*, знаєш? (Ю. Андрухович)

ТАБУ (фр. *tabou*, від полінезійського *tabu* ‘заборонений, священний’) – заборона на вживання певних слів, що зумовлюються містично-забобонними, соціально-політичними, зокрема цензурними та культурними і морально-етичними чинниками; прагненням уникнути в мовленні слів грубих, вульгарних, неетичних тощо, напр.: замість чорт у Карпатах – *щезник; той; воно; той, щоб не казати.*

ТАВТОЛОГІЯ (гр. *tautologia*, від *tautos* ‘те саме’, *logos* ‘слово’) – стилістичний прийом, який полягає в спеціальному чи непередбаченому повторенні тих самих, спільнокореневих чи близьких за значенням слів для посилення експресивних відтінків позначуваних ними понять, напр.:

У чужую сторононьку,

Да на чужу чужиноньку

(Нар. пісня)

Уже під мирним небом, в мирний час,

коли світитиме над нами мирне сонце

(В. Грещук)

Тавтологія може бути семантично, отже й стилістично хибною, напр.: *захисний імунітет; перший дебют*.

ТАУТАЦІЗМ (гр. *tautos* ‘той самий’) – накопичення однакових, однозвучних слів або складів, напр.: *Зарплата то не та; Чи дали лілії Лілії?* Недолік мовлення, що справляє негативне враження при сприйнятті співрозмовником або аудиторією.

ТЕ́ЗА (гр. *thesis* ‘положення, твердження’) – фігура думки, що в лаконічній формі містить основне змістове навантаження повідомлення.

ТЕКСТ (лат. *textus* ‘тканина, сплетіння, з’єднання’) – цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально та структурно організована, діалогічно вмонтована в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум етносу або цивілізації, що є прагматично спрямованим посередником комунікації; результат спілкування (комунікації), його структурно-мовний складник і одночасно реалізація; структура, у яку втілено дискурс після свого завершення; усний чи письмовий твір мовотворчого процесу, логічно закінчений, складений із низки особливих мовних висловлень, що об’єднані різними типами лексичних, граматичних, логічних, стилістичних зв’язків, має відповідну спрямованість і прагматичну настанову. Текст – це єдність змісту й мовлення, що формує й виражає цей зміст; максимальна одиниця мови найвищого рівня мовної системи; продукт мислення й інтелектуальної діяльності. До загальних особливостей системно-структурної організації тексту належать: архітектоніка тексту, його структурованість і системність, цілісність (когерентність – зв’язність, взаємопов’язаність), просторово-часова дискретність, об’єктивованість у тому чи іншому вигляді – писемному або усному; мовленнєвий масив, що складає лінійну послідовність висловлень, об’єднаних смисловим і формально-граматичним зв’язком, а в композиційному плані – спільністю тем і сюжетною заданістю. Текст – витвір мовленнєвого процесу, відзначуваний завершеністю, об’єктивований у вигляді писемного документа, літературно опрацьований відповідно до типу документа, витвір, що складається з заголовка та низки особливих одиниць (надфразних

єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку та має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність. Текст виступає посередником між адресантом і адресатом. Відрізок тексту більший чи менший за обсягом, структурно й за змістом замкнений, має власну стильову маркованість, характеризується набором стилістичних ознак, що відіграють також суттєву роль у забезпеченні цілісності тексту (див. **ДИСКУРС**).

ТЕОНІМІКА (гр. *theos* 'бог, божество') – розділ ономастики, що вивчає імена богів будь-якого пантеону, напр.: *Зевс, Венера, Стрибог, Даждьбог* тощо.

ТЕРМІН (лат. *terminus* 'рубіж, мета') – слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя тощо, напр.:

Струнки та горді, пишні, наче пави,
пісні співають і лише про мир,
беруть високі *ноти*, в дві *октави*,
обожною ваш спів, прекрасні ви!

(В. Грещук)

Основними ознаками термінів є: системність, наявність дефініції, тенденція до однозначності, стилістична нейтральність, точність семантики, висока інформативність. Найбільшою мірою терміни використовують у науковому мовленні, напр.: *сонет, дума, флексія, вольт, пейзаж*.

ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ (лат. *terminus* 'межа, рубіж') – перехід загальноживаних слів у терміни. Основу термінологізації складають метафори та спеціалізація значення, напр.: *втомлюваність* металу; *плече* важеля; *крило* літака; *пам'ять* комп'ютера тощо.

ТИРАДА (фр. *tirer* 'тягнути') – довга промова персонажа художнього твору в піднятому, патетичному тоні, так само і будь-якої людини в реальному житті.

ТІТУЛИ (лат. *titulus* ‘напис’) – застарілі позначення різних високопоставлених осіб, що містять відтінок пошани, напр.: *Ваша Величносте*; *Ваша Ясносте* та ін.

ТОНЕМА (фр. *tonema* ‘тон’) – мовна одиниця суперсегментного рівня, що утворює узагальнення (інваріант) відповідного тону абстраговано від його позиційного варіювання. Висока тонема (високий тон як інваріант). У тонологічній літературі замість терміна *тонема* інколи використовують термін *тон*; мовна одиниця, що диференціюється наголосом: *за́мок* – *замо́к*; *доро́га* – *дорога́*; стилістичний засіб у фоностилі, коли відбувається нарощення змісту й конотації.

ТОПОНІМ (гр. *topos* ‘місце, місцевість’, *опута* ‘ім’я’) – власна назва будь-якого географічного об’єкта. Топоніми як елементи специфічної підсистеми мови можуть виконувати важливі стилістичні функції, передовсім у художній літературі та публіцистиці, напр.: Раптом *Чорногора* схопилась. Виставила з синього туману бліде старече обличчя, відкинула могутньою рукою пухке покривало вниз і глянула довкола (М. Козоріс);

Прокинься, світе, більше не спи
страшна година від тої орди:
розбита *Буча*, сивий *Ірпінь*,
а *Маріуполь* – чорний, як тінь...
Плаче *Гостомель* і *Харків* теж,
мужній *Чернігів* бомблять без меж,
славетний *Київ* гордо стоїть,
що ще вам треба, невже сліпі?

(В. Грещук)

ТОЧНІСТЬ МОВИ – комунікативна якість мови; адекватність слова та позначуваного ним предмета, адекватність змісту мови та виражених у ній понять.

ТОЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ – когнітивно-риторичний аспект спілкування, один із найважливіших складників тактики адресанта, пов'язаний із добром і побудовою повідомлень відповідно до стратегії комунікації.

ТРАВЕСТИ (фр. *travesti*, від *travestir* ‘переодягати’) – вираження серйозного або високого змісту через невідповідну для цього комічну форму.

ТРАВЕ́СТІЯ (фр. *travesti*, від *travestir* ‘переодягати’) – показ буденних предметів високим стилем.

ТРАДУ́КЦІЯ (лат. *traductio* ‘вступ’) – частотний повтор того самого слова, напр.: *Ворона вороні* говорила: *Ворона до ворони* просто так не літа (А. Яна).

ТРАНСПО́ЗІЦІЯ (лат. *transpositio* ‘перестановка’, від лат. *transponere* ‘переставляти’) – використання однієї мовної одиниці у функції іншої, напр.: перехід слів з однієї частини мови в іншу (*субстантиваци́я, ад’ективаци́я, вербаліза́ція, прономіналіза́ція* тощо), використання однієї морфологічної або синтаксичної форми у функції іншої: теперішній час у функції минулого; розповідних речень у значенні спонукальних; формальне перетворення слова при використанні його у вторинній синтаксичній функції, напр.: *вчителювати* – відповідальна справа (дієслово вживається в іменній формі, тому що виконує функцію підмета), він викладає *в академії* (іменник використано у формі, що дозволяє йому виконувати функцію, властиву для прислівника). Дуже часто це дає стилістичний ефект експресивності мовлення. Від транспозитів слід відрізняти квазітранспозити, які містять образ іншої частини мови, але їхній частиномовний перехід не завершився: *розчинна* (вживаю тільки *розчинну* – вживаю тільки *розчинну каву*) та ін.

ТРОП (гр. *tropos* ‘зворот, напрям, манера, поворот, спосіб, лад’) – мовностилістичний зворот, що полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для відповідного виражально-зображального ефекту.

ЎЗУС (лат. *usus* ‘користування, вживання, звичай’) – загальноприйняте носіями певної мови вживання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій

тощо на відміну від їхніх okazіональних (випадкових, індивідуальних) вживань; некодифікована норма; реальне функціонування певної мови; мовленнєва практика певного мовного колективу, частково регульована нормами усного та писемного мовлення. Узус охоплює не тільки правильне, нормативне мовлення, але й можливі відхилення від норми, охоплюючи просторіччя.

УОСÓБЛЕННЯ див. **ПЕРСОНІФІКАЦІЯ**

УРБАЇЗМ (лат. *urbanus* ‘міський’) – слово або вислів, притаманні міським жителям (на відміну від діалектів, провінціалізмів тощо), напр.: *бакси* ‘долари’; *бабки* ‘гроші’; *крутий* ‘надзвичайний у вияві своїх властивостей’; *по фені* ‘байдуже’; *гламур* ‘розкіш, шикарність, блиск’.

УТРІРУВАННЯ (фр. *uotrer* ‘перебільшувати’, від лат. *ultra* ‘понад’) – карикатурний показ чиєсь манери говорити, писати з перебільшенням вияву певних ознак.

ФАКТУАЇЛЬЇСТЬ (лат. *factum* ‘зроблене’) – підкатегорія інформативності, що відбиває вербалізоване повідомлення про факти, події, процеси, явища в текстовому світі, що моделюється свідомістю автора й що інтерпретується свідомістю адресатів.

ФАМІЇЬРНА ЛЕЇКСИКА (лат. *familiaris* ‘сімейний, близький’) – слова, що вживаються у спілкуванні, не обмеженому етичними нормами, безцеремонна лексика, поширена у просторіччі й використовувана в колі знайомих, близьких людей або для надання тексту певного колористичного, забарвленого відтінку, напр.: *бабуленція*, *тварюка*: Тут *бабуленція* підходить і так неприязно дивиться (О. Ковінька).

ФЕМІНАТІВИ (лат. *femina* ‘жінка’) – потенційно є виразниками чоловічої та жіночої статі, а у структурі мови марковані граматичним жіночим родом, що й зумовило їхню назву, напр.: *невдаха*, *нероба*, *плакса*, *нахаба*, *непосида*, *сирота*, *забіяка*, *задавака*, *сіромаха*.

ФОЇЬКЛОРИЗМ (англ. *folklore* букв. ‘народна мудрість, народне знання’) – стилістична одиниця з виразним фольклорним походженням, напр.: *орел сизокрилий*; *червона калина*; *чорнії брови*; *карії очі*.

Україна...Новини...Війна...

*Карі очі з-під чорних брів, збоку –
траурна стрічка й материнська сльоза,
все і так зрозуміло без слів*

(В. Грещук)

ФОНІКА (гр. *phinikos* ‘той, що звучить’) – звукова організація поетичного мовлення, віршові засоби, що надають ліричному творові милозвучності, посилюють його емоційність і виразність. У вузькому розумінні – фонічні властивості творів стильової течії, напрям у творчості окремого автора. Фоніка охоплює поняття *евфонія* та *какофонія*. Виступаючи розділом фонетики, водночас фіксує відхилення від фонетичних мовних нормативів із певною естетичною вартістю.

ФОНОСТИЛІСТИКА (гр. *phone* ‘звук, голос, шум, мовлення, слово’) – розділ стилістики, що вивчає експресивні властивості звуків мови, засоби досягнення її милозвучності та явища поетичної фонетики – звукопис, ритміку вірша, ритмотворення.

ФРАЗЕОЛОГІЗМ (гр. *phrasis* ‘зворот’ і *logos* ‘слово’) – семантично пов’язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (словосполучень або речень), не створюється у процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значенневих закономірностей поєднання слів, а відтворюється у вигляді фіксованої конструкції з властивим їй лексичним складом і значенням, які зазвичай є носіями експресивності і образності, напр.: *розбити глек* ‘посваритися’; *накивати п'ятами* ‘утекти’;

*Ще трохи, нам усе під силу,
ми зможемо, непереможні ми,
ми боремось за Україну нашу милу,
за неї ми лягаємо кістьми*

(В. Грещук)

ХАРІЄНТІЗМ (гр. *hariyentos* ‘жарт’) – тонка іронія, негативна оцінка чого-небудь неприємного у пристойних висловах, коротка, але знищувальна відповідь на образливе зауваження.

ХЕЗИТАЦІЯ (гр. *hezytatsiya* ‘обдумування’) – різновид паузи, викликаного обдумуванням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебудовою структури повідомлення у процесах вербалізації тощо.

ХІАЗМ (гр. *chiasmus* ‘хрестоподібне розташування у вигляді грецької літери Х’) – використовуваний у поезії мовностилістичний прийом, що полягає у переставленні головних членів речення (різновид інверсії) задля увиразнення віршованого мовлення:

*Кіптява свічка й ніж щербатий,
червінна королева з карт*

(Б.-І. Антонич)

Інколи трапляються й звукові хіазми як різновид анаграми, але в поєднанні з іншими засобами віршованої фоніки: *Зілляло лави і вали* (О. Стефанович); 2) те саме, що антиметабола (див. **АНТИМЕТАБОЛА**); 3) два словосполучення, речення з прямим і зворотним порядком тих самих граматичних форм, синтаксична антиметабола: *Посмішка на вустах, а на душі підлість* (Б. Жолдак); 4) фігура мовлення, що являє собою “перехресне” розташування частин словосполучення або речення: *Ти потрібна мені, а я потрібний тобі;*

*Ми щасливі з тобою: в тебе – я, в мене – ти,
мирне небо, а в гніздах – лелеки*

(В. Ґрещук)

ХЛЕАЗМ (гр. *chleasmos* ‘жарт, насмішка’) – різновид іронії, висміювання; навмисний самоосуд, але в такій формі, щоб показати себе краще, напр.: [Марія:] Сашко правильно отримав нову посаду... *Адже не бути йому, кандидату наук, вічно на побігеньках... А розуму... розуму там і не треба,* – повторювала і повторювала з ледь відчутною іронією (М. Зарудний).

ХРОНО́НІМ (гр. *chronos* ‘час’, *опута* ‘ім’я’) – власна назва історично важливого часового періоду, епохи, свята, певної дати, напр.: *Епоха Відродження, День Незалежності України, Проводи, Щедрий вечір, День Івана Купала*:

В нас на *Івана*, на *Купала* у селі
горіла уночі купальська ватра

(В. Грещук)

ХУДО́ЖНІЙ СТИЛЬ – функціональний різновид літературної мови, який відтворює дійсність через конкретно-чуттєві образи, виявляючи особливий спосіб мислення. Цей стиль характеризується єдністю комунікативної та естетичної функції мови. У цьому стилі мова є засобом створення художніх образів, а це зумовлює широке використання експресивних та емоційно забарвлених лексико-фразеологічних одиниць і граматико-стилістичних елементів мови. На відміну від інших стилів художній стиль є складним мовним сплавом, у якому відображене все багатство національної мови. Мова художніх творів використовує й особливості інших стилів у своєрідних комбінаціях і видозміненому вигляді. Вона вбирає в себе все розмаїття мовних засобів загальнонародної мови, використовує діалектизми, підпорядковуючи добір виражальних засобів реалістичному зображенню дійсності, яскравому змалюванню образів. У мові художнього твору кожне слово, вжите в прямому чи переносному значенні, виконує певну образну функцію. Саме в художньому стилі найповніше використовується синонімічне багатство мови.

ЦЕНТОН (лат. *cento* ‘клаптевий одяг’) – стилістичний прийом інтертекстуальності, що полягає в уведенні до основного тексту певного автора фрагментів із творів інших авторів без покликання на них. Такими постають певні поезії Ю. Клена. Так, в епопеї “Попіл імперій” Ю. Клен наводить рядки із сонета “Pro domo” М. Зерова (*Віконт де Ліль. Ередія стежки...*); М. Драй-Хмари – сонет “Лебеді” (*Я був одним із лебедів...*); О. Ольжича – вірш “Був же вік золотий...” та ін. Центон відрізняється від ремінісценції тим, що в ній

вбачається перегук мотивів незалежно від ліричного сюжету, так само й від цитати, коли чітко зазначене першоджерело.

ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМ див. **СТАРΟΣЛОВ'ЯНІЗМ**

ЦИТАТА (нім. *Zitat*, від лат. *cito* ‘приводити, викликати, проголошувати’) – дослівно наведений у мовленні уривок якогось тексту чи точно відтворений вислів якоїсь особи.

ЦІЛІСНІСТЬ ТЭКСТУ (лат. *textus* ‘тканина, сплетіння, з'єднання’) – текстова категорія, що репрезентована єдністю задуму та результату реалізації цього задуму, смислове й граматичне підпорядкування кожного наступного речення висловлення попередньому.

ЧИСТОТА́ МÓВИ І МÓВЛЕННЯ – комунікативна якість мови, безпосередньо пов'язана з відсутністю у мовленні невластивих для літературної мови елементів або нормативно неусталених елементів; елементів, заперечуваних нормами моралі, етикету (слова-паразити, діалектизми, просторічні слова, варваризми, жаргонізми, вульгаризми). Для чистоти мовлення властива правильна літературно-нормативна вимова, з відсутністю позалітературних елементів: діалектизмів, вульгаризмів, плеоназмів, штампів, канцеляризмів, слів-паразитів, а також таких мовно-виражальних засобів, що на сучасному рівні мають естетично та морально негативну оцінку (див. **ПРА́ВИЛЬНІСТЬ І ЧИСТОТА́ МÓВЛЕННЯ; ПУРІЗМ**).

ШТАМП МÓВИ (нім. *Stampfe* ‘відбиток, друк’) – художній прийом або зворот мови, що багаторазово повторюється без творчого осмислення; вислів, який механічно відтворюють, трафарет; шаблон; мовний стереотип із негативним забарвленням. Повтор мовного кліше не на своєму місці або багаторазове їхнє повторення призводить до появи штампів, напр.: Це людина, яка брала участь у багатьох скликаннях Верховної Ради. Він брав участь у підготовці Конституції України, брав участь у розробці проекту Закону про самоврядування... (Голос України. 11.07. 2007)

ЯДРО ВІСЛОВЛЕННЯ – основна, головна смислова частина висловлення в межах актуального членування речення; власне зміст висловлення; те, заради чого утворюється та функціонує речення.

ЯКІСТЬ МОВЛЕННЯ – загальне поняття риторики спілкування; комунікативно важливий складник змістовного та формального боку усного та писемного мовлення, що включає правильність, точність, логічність, виразність, багатство, доречність та інші аспекти вживання засобів мовного коду.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ТЕРМІНІВ

- АБЗАЦ – 7
АГРАМАТІ́ЗМ – 7
АКТУАЛІ́ЗАЦІЯ – 7
АКЦЕНТУА́ЦІЯ – 7
АЛЕГО́РІЯ – 7
АЛІТЕРА́ЦІЯ – 8
АЛОГІ́ЗМ – 8
АЛЮ́ЗІЯ – 8
АМПЛІФІКА́ЦІЯ – 9
АНАДИПЛО́СИС – 9
АНАКОЛУ́Ф – 10
АНАНТА́КСИС – 10
АНА́ФОРА – 10
АНАХРОНІ́ЗМ – 11
АНЕПІ́ФОРА – 11
АНТИМЕТА́БОЛА – 11
АНТИТЕ́ЗА – 11
АНТИФРА́З – 12
АНТО́НИМИ – 12
АНТОНИ́МІЧНА ІРО́НІЯ – 13
АНТРОПО́НИМ – 13
АПОЗІ́ЦІЯ – 13
АПО́РІЯ – 13
АПОСІОПЕ́ЗА – 14
АРГО́ – 14
АРГОТІ́ЗМ – 14
АРХАЇ́ЗМ – 14
АСИНДЕТО́Н – 15
АСОНА́НС – 15
АСТЕ́СМУС – 15
АФЕРЕ́ЗА – 16
АФОРІ́ЗМ – 16
БАГАТОЗНА́ЧНІСТЬ – 16
БАГАТОПРИ́ЙМЕННИКОВІ́СТЬ – 16
БАГАТОСПОЛУЧНИКОВІ́СТЬ – 16
БАТО́С – 17
БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ́СТЬ – 17
БІБЛЕЇ́ЗМ – 17
ВАРВАРІ́ЗМ – 17
ВИСУВА́ННЯ – 18
ВІДОКРЕ́МЛЕНІ
 ПРІ́КЛАДКИ – 18
ВІДОКРЕ́МЛЕНІ ЧЛÉНИ
 РЕ́ЧЕННЯ – 18
ВІДОКРЕ́МЛЕННЯ – 18
ВІДОКРЕ́МЛЕННЯ
 ОБОВ'Я́ЗКОВЕ – 19
ВІДОКРЕ́МЛЕННЯ
 ФАКУЛЬТАТИ́ВНЕ – 19
ВНУ́ТРІШНЯ ФОРМА
 СЛОВА́ – 19
ВСТА́ВЛЕНІ
 КОНСТРУ́КЦІЇ – 19
ВСТАВНІ СЛОВА́ – 20
ВУЛЬГАРІ́ЗМ – 20
ГАРМО́НІЯ – 20
ГЕБРАЇ́ЗМ – 20
ГПЕ́РБОЛА – 20
ГРАДА́ЦІЯ – 21
ГРАДА́ЦІЯ ВИСХІДНА́ – 21
ГРАДА́ЦІЯ СПАДНА́ – 21
ГРОТЕ́СК – 22
ГУ́МОР – 22
ДЕЕТИМОЛОГІ́ЗАЦІЯ – 22
ДЕМІНУТИ́ВИ – 23
ДИГРЕ́СІЯ – 23
ДИ́КЦІЯ – 24
ДИ́СКУРС – 24
ДІАЛЕ́КТ – 24
ДІАЛЕКТИ́ЗМ – 25
ДІАЛО́Г – 25

- ДОРЄЧНІСТЬ МОВИ І
 МОВЛЕННЯ – 25
 ДУБЛЄТИ – 25
 ЕВФЕМІЗМ – 26
 ЕВФОНІЯ – 26
 ЕКЗОТІЗМ – 26
 ЕКСПРЕСІВНА ЛЕКСИКА – 26
 ЕКСПРЕСІЯ – 26
 ЁЛПС – 26
 ЕМФАЗА – 27
 ЕНАНТІОСЕМІЯ – 27
 ЕПАНАФОРА – 28
 ЕПІГРАФ – 28
 ЕПІМОНА – 28
 ЕПІСТОЛЯРНИЙ СТИЛЬ – 29
 ЕПІТЕТ – 29
 ЕПІФОРА – 29
 ЕТИМОЛОГІЯ – 29
 ЖАНР – 29
 ЖАРГОН – 30
 ЖАРГОНІЗМ – 30
 ЗАГАЛЬНОНАРОДНА
 МОВА – 30
 ЗАГОЛОВОК – 30
 ЗАМОВЧУВАННЯ – 30
 ЗАПОЗІЧЕННЯ – 31
 ЗАЧИН – 31
 ЗВЕРТАННЯ – 31
 ЗВОРОТ – 31
 ЗВ'ЯЗНІСТЬ – 32
 ЗДОГАДНА ПРЯМА
 МОВА – 32
 ІДІОМА – 32
 ІДІОСТИЛЬ – 32
 ІНВЕКТИВА – 32
 ІНВЕРСІЯ – 33
 ІНКЛЮЗІВ – 33
 ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ – 33
 ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ – 33
 ІНТОНАЦІЯ – 34
 ІНШОМОВНІ СЛОВА – 34
 ІРОНІЯ – 34
 ІСТОРІЗМ – 35
 КАЛАМБҮР – 35
 КАНЦЕЛЯРІЗМ – 35
 КАТАФОРА – 35
 КАТАХРÉЗА – 35
 КІЛЬЦЕ СТРФІ – 36
 КЛШЕ – 36
 КОМПОЗИЦІЙНИЙ СТИК – 36
 КОНОТАЦІЯ – 36
 КОНТРАСТ – 36
 КОНФЕСІЙНИЙ СТИЛЬ – 37
 КРИЛАТІ ВІСЛОВИ – 37
 КУЛЬТУРА МОВИ – 37
 ЛАТИНІЗМ – 38
 ЛЕЙТМОТИВ – 38
 ЛІТЕРАТУРНА МОВА – 38
 ЛІТЕРАТУРНА ЦИТАТА – 38
 ЛІТОТА – 38
 ЛОГІЧНІСТЬ МОВИ – 38
 МАКАРОНІЗМ – 38
 МАКСИМА – 39
 МАСКУЛІЗМИ – 39
 МЕЙОЗИС – 39
 МЕЛОДИКА МОВЛЕННЯ – 39
 МЕТАПЛАЗМ – 39
 МЕТАТÉЗА – 40
 МЕТАФОРА – 40
 МЕТОНІМІЯ – 40
 МИЛОЗВУЧНІСТЬ
 МОВЛЕННЯ – 41
 МІМÉЗИС – 41
 МОВЛЕННÉВА ІМІТАЦІЯ – 41
 МОДАЛЬНІСТЬ – 41
 МОНОЛОГ – 41
 МОНОЛОГ ВНУТРІШНІЙ – 41
 НАПІВПРЯМА МОВА – 41
 НАРОДНА ЕТИМОЛОГІЯ – 41
 НАУКОВИЙ СТИЛЬ – 42
 НЕВЛАСНЕ ПРЯМА
 МОВА – 42
 НЕЙТРАЛЬНА ЛЕКСИКА – 42
 НЕОЛОГІЗМ – 43

НЕПРЯМА́ МОВА – 43
 НОМЕНКЛАТУ́РНІ НА́ЗВИ – 43
 НОРМА ЛІТЕРАТУ́РНОЇ
 МОВИ – 44
 НОРМАТИ́ВНІСТЬ
 МОВЛЕННЯ – 44
 О́БРАЗ – 44
 О́БРАЗНІСТЬ – 44
 ОКАЗІОНАЛІ́ЗМ – 44
 ОКСИМОРО́Н – 45
 ОМО́ГРАФИ – 45
 ОМО́НИМИ – 45
 ОМОФО́НИ – 45
 ОМОФО́РМИ – 46
 ОНОМАТОПЕ́Я – 46
 ОРНАМЕНТА́ЦІЯ
 МОВЛЕННЯ – 46
 ОФІЦІ́ЙНО-ДІЛОВІЙ
 СТИЛЬ – 46
 ПАЛІНДРО́М – 46
 ПАРАДО́КС – 47
 ПАРАЛЕЛІ́ЗМ – 48
 ПАРО́НИМИ – 48
 ПАРОНИ́МІЧНА
 АТРА́КЦІЯ – 48
 ПАРОНОМА́ЗІЯ – 48
 ПАРЦЕЛЯ́ЦІЯ – 48
 ПА́УЗА – 49
 ПЕЙОРА́ЦІЯ – 49
 ПЕРЕНО́СНЕ ЗНА́ЧЕННЯ – 49
 ПЕРИФРА́ЗА – 49
 ПЕРІО́Д – 50
 ПЕРСОНІ́ФІКА́ЦІЯ – 51
 ПІДТЕ́КСТ – 51
 ПЛЕОНА́ЗМ – 52
 ПОВТО́Р – 52
 ПОЕТО́НИМ – 53
 ПОЛІЛО́Г – 53
 ПОЛІСЕМІ́Я – 53
 ПОЛІСИНДЕТО́Н – 53
 ПОРІВНЯ́ННЯ – 53
 ПОРЯ́ДОК СЛІВ – 54
 ПРА́ВИЛЬНІСТЬ І ЧИСТОТА́
 МОВЛЕННЯ – 54
 ПРЕДМЕ́Т СТИЛІ́СТИКИ – 54
 ПРІ́КАЗКА – 54
 ПРІ́КЛАДКА – 54
 ПРИСЛІ́В'Я – 55
 ПРОСО́ДІЯ – 55
 ПРОСТОРИ́ЧЧЯ – 55
 ПРОФЕСІОНАЛІ́ЗМ – 55
 ПРЯМА́ МОВА – 55
 ПРЯМЕ́ ЗНА́ЧЕННЯ – 56
 ПУБЛІЦИ́СТИЧНИЙ
 СТИЛЬ – 56
 ПУРІ́ЗМ – 56
 РЕМІНІСЦЕ́НЦІЯ – 57
 РЕТАРДА́ЦІЯ – 57
 РЕТРОСПЕ́КЦІЯ – 58
 РЕФЕРЕНЦІ́ЙНІСТЬ – 58
 РЕФРЕ́Н – 58
 РІ́МА – 59
 РИТМОМЕЛО́ДИКА – 59
 РИТО́РИКА – 59
 РИТОРИ́ЧНЕ ПИТА́ННЯ – 59
 РИТОРИ́ЧНИЙ ВІ́КЛИК – 60
 РОЗМОВНА ЛЕ́КСИКА – 60
 РОЗМОВНИЙ СТИЛЬ – 60
 САРКА́ЗМ – 60
 САРКАСТИ́ЧНЕ
 МОВЛЕННЯ – 61
 СЕНТЕ́НЦІЯ – 61
 СІ́МВОЛ – 61
 СИМПЛО́КА – 61
 СИНЕ́ЗИС – 62
 СИНЕ́КДОХА – 62
 СИНО́НИМИ – 62
 СЛЕНГ – 63
 СЛОВА́-ПАРАЗІ́ТИ – 64
 СЛОВОСКЛАДА́ННЯ – 64
 СТАРОСЛОВ'Я́НІЗМ – 64
 СТИЛІ́ЗА́ЦІЯ – 64
 СТИЛІ́СТИКА – 65
 СТИЛІ́СТИЧНА НОРМА – 65

СТИЛІСТІЧНА ФІГУРА – 65
СТИЛІСТІЧНЕ
ЗНАЧЕННЯ – 65
СТИЛІСТІЧНІ ФУНКЦІЇ
ГРАМАТИЧНИХ
ОДИНИЦЬ – 66
СТИЛІСТІЧНО ЗАБАРВЛЕНА
(маркована) ЛЕКСИКА – 66
СТИЛІСТІЧНО ОБМЕЖЕНА
ЛЕКСИКА – 66
СТИЛЬ – 67
СУРЖИК – 67
ТАБУ – 67
ТАВТОЛОГІЯ – 67
ТАУТАЦІЗМ – 68
ТЕЗА – 68
ТЕКСТ – 68
ТЕОНІМІКА – 69
ТЕРМІН – 69
ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ – 69
ТИРАДА – 69
ТІТУЛИ – 70
ТОНЕМА – 70
ТОПОНІМ – 70
ТОЧНІСТЬ МОВИ – 70
ТОЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ – 71
ТРАВЕСТІ – 71
ТРАВЕСТІЯ – 71

ТРАДУКЦІЯ – 71
ТРАНСПОЗИЦІЯ – 71
ТРОП – 71
ЎЗУС – 71
УСОБЛЕННЯ – 72
УРБАНІЗМ – 72
УТРИРУВАННЯ – 72
ФАКТУАЛЬНІСТЬ – 72
ФАМІЛЬЯРНА ЛЕКСИКА – 72
ФЕМІНАТИВИ – 72
ФОЛЬКЛОРИЗМ – 72
ФОНІКА – 73
ФОНОСТИЛІСТИКА – 73
ФРАЗЕОЛОГІЗМ – 73
ХАРИЄНТИЗМ – 74
ХЕЗИТАЦІЯ – 74
ХІАЗМ – 74
ХЛЕАЗМ – 74
ХРОНОНІМ – 75
ХУДОЖНІЙ СТИЛЬ – 75
ЦЕНТОН – 75
ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМ – 76
ЦИТАТА – 76
ЦІЛІСНІСТЬ ТЕКСТУ – 76
ЧИСТОТА МОВИ І
МОВЛЕННЯ – 76
ШТАМП МОВИ – 76
ЯДРО ВІСЛОВЛЕННЯ – 77
ЯКІСТЬ МОВЛЕННЯ – 77

Навчально-довідкове видання

СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Уклала **Валентина Грещук**

Технічне оформлення - Христина Коцюбка
Дизайн обкладинки - Роман Федорин

ISBN 978-617-8011-47-5

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 4.77
Наклад 100 прим. Зам. № 002/02/23

ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011 р.